

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Kulturní transformace České republiky

Bakalářská práce

Autor: Tomáš Hauf
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek

Hradec Králové
2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tomáš Hauf**
Osobní číslo: **P111825**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Transkulturní komunikace**
Název tématu: **Kulturní transformace České republiky**
Zadávající katedra: **Katedra kulturních a náboženských studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zabývá analýzou česko-německých vztahů v dějinném kontextu kulturní transformace České republiky. Zejména se zaměřuje na etnickou identitu německé minority a její postoj ve většinové české společnosti. Rozbor postavení českých Němců plyne z dějinného přesahu, kterým menšina vybočuje z normality vztahů k ostatním minoritám vyskytujícím se na českém území.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Seznam odborné literatury:

SPURNÝ, M. Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960). Praha: 2011.

STANĚK, T. Německá menšina v českých zemích (1948-1989). Praha: 1993.

GABAL, I. a kol. Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace. Praha: 1999.

Vedoucí bakalářské práce:

Petr Macek

Katedra kulturních a náboženských studií

Datum zadání bakalářské práce:

27. února 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. listopadu 2015

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

doc. PhDr. Tomáš Petráček
vedoucí katedry

dne

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 10.12.2015

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Petru Mackovi za odbornou pomoc a cenné rady, které mi poskytoval při zpracování bakalářské práce.

Anotace

HAUF, TOMÁŠ. *Kulturní transformace České republiky*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 62 s. Bakalářská práce.

Práce se zabývá analýzou česko-německých vztahů v dějinném kontextu kulturní transformace České republiky. Zejména se zaměřuje na etnickou identitu německé minority a její postoj ve většinové české společnosti. Rozbor postavení českých Němců plyne z dějinného přesahu, kterým menšina vybočuje z normality vztahů k ostatním minoritám vyskytujícím se na českém území.

Klíčová slova:

kultura, transformace, německá minorita, etnická identita, Česká republika

Annotation

HAUF, TOMÁŠ. *Cultural transformation of the Czech Republic*. Hradec Králové: Pedagogical Faculty, University of Hradec Králové, 2015, 62 pp. Bachelor Degree Thesis.

The study focuses on analysing Czech-German relations in historical context of the cultural transformation of the Czech Republic. It specially focuses on an ethnical identity of the German minority and its position in the Czech majority. Analysing of the German minority status is based on the historical determination that makes them different than the other minorities in the Czech region.

Keywords:

culture, transformation, German minority, ethnical identity, The Czech Republic

Obsah

Úvod	8
1. Terminologie	10
1.1. Kultura.....	10
1.2. Transformace.....	11
1.3. Minorita.....	12
1.4. Etnická identita.....	13
2. Národnostní složení a menšiny v Českých zemích v období mezi lety 1918 a 1989	15
3. Kulturní transformace v České republice	17
3.1. Formování identity národa mezi léty 1989 až 1992.....	18
3.2. Transformace postavení národnostních menšin v České republice	20
3.2.1. Legislativní úprava národnostních menšin	22
3.2.2. Srovnání výsledků sčítání obyvatel z let 1991, 2001 a 2011	25
4. Česko-německé vztahy v kontextu kulturní transformace ČR	28
4.1. Německá menšina v Českých zemích před rokem 1989.....	28
4.1.1. Německá menšina v ČSR v meziválečném období	29
4.1.2. Poválečný odsun, proměna počtu obyvatel a nálady vůči Němcům	30
4.1.3. Němci v ČSR v dobách komunistické nadvlády	32
4.2. Německá minorita v období od otevření hranic až po vznik samostatné ČR	39
4.3. Německá národnostní menšina v České republice.....	42
4.4. Česko-německé vztahy.....	45
4.4.1. Rétorika hájící zájmy německé menšiny v ČR.....	47
4.4.2. Český pohled na restituční požadavky německé minority	49
5. K etnické identitě českých Němců v 21. století.....	52
Závěr.....	55
Použité zdroje	58

Úvod

Kulturní transformace České republiky je název práce, která popisuje a vyhodnocuje změny mající souvislost s menšinovou otázkou v zemi, k nimž došlo v důsledku pádu komunistického režimu. Primárním zkoumaným etnikem je pak německá národnostní minorita.

Hlavním cílem mé teoretické bakalářské práce je deskripce proměny české kultury a jejích vztahů mezi majoritou a minoritou na příkladu specifické německé menšiny. Celá práce je založena na sekundární analýze dat. Mezi základní zkoumaná témata se řadí česko-německé vztahy v širším kontextu transformace České republiky, ke které došlo po roce 1989 a proměna etnické identity českých Němců.

Významnou roli při formování postoje české společnosti k národnostním menšinám, hraje znalost, potažmo neznalost jejich dějinného vývoje na našem území. To je také jeden z důvodů, proč se ve své práci soustředím hlavně na minoritu německou. V okamžiku, kdy se chceme věnovat transformaci, nehledě na to, v jaké vědě a v jakých souvislostech se zrovna hodláme pohybovat, je vždy třeba porovnat výchozí stav, nebo chcete-li původní stav, se stavem konečným. Pro potřeby této práce budeme považovat za konečný stav kulturní transformace České republiky postavení německé národnostní menšiny, které zaujímá vůči majoritní společnosti v období od vzniku samostatné České republiky až do současnosti. Abychom mohli tyto údaje efektivně porovnat, je potřeba orientovat se rovněž v demografickém rozložení obyvatel a zároveň v postavení minorit před otevřením hranic v závislosti na pádu komunistického režimu.

Rozhodnul jsem se zkoumat důsledky změny politického režimu ve vztahu k německému obyvatelstvu vyskytujícímu se na českém území hned z několika důvodů, které mohu jednoduše rozdělit na objektivní a subjektivní.

Mezi objektivní faktory řadím historickou perspektivu a geografickou blízkost. Německé obyvatelstvo figuruje v dějinném vývoji Československé a později i České republiky od samého počátku. Mohli bychom pochopitelně nahlédnout i hlouběji do vývoje společnosti formující se na našem území a dozajista by nebylo složité dohledat informace o vztazích těchto dvou národů ve velmi obsáhlé formě, avšak pro cíle této práce je relevantní, vezmeme-li v potaz až historii dvacátého století. Německé obyvatelstvo se z důvodu geografické blízkosti angažuje ve společenském dění našeho státu, již od nepaměti. Spolu s Čechy si prošlo dramatickým vývojem, v rámci něhož můžeme pozorovat markantní snížení počtu Němců žijících u nás, ke kterému došlo

hlavně kvůli odsunu obyvatel po druhé světové válce, až na naprosté minimum. Došlo tedy k takzvané degermanizaci českého obyvatelstva? Tuto situaci lze vnímat poněkud paradoxně právě z toho důvodu, že Německá spolková republika je našim nejmocnějším sousedem a v současné době i jednou z nejvlivnějších zemí na světě.

Druhým, tedy tím subjektivním, důvodem proč jsem zvolil zrovna tuto národnost, jsou rodinné poměry. Žiji v oblasti bývalých Sudet, odkud byla část mé rodiny odsunuta do Německa a kde jsem měl možnost pozorovat život německé menšiny u nás. O jistých aspektech týkajících se této problematiky, na které později v průběhu práce narazíme, jsem se tedy mohl přesvědčit na vlastní oči.

Zvýšená pozornost, která je v bakalářské práci věnována problematice etnické identity německé minority, vyplývá z kombinace všech těchto aspektů. Ty mě zároveň vedly k zamyšlení se nad následujícími otázkami, kterými se v průběhu celé práce budeme zabývat. Co nás vede k tomu, vymezovat se vůči Němcům, se kterými koexistujeme již celá staletí, tak silně, že ačkoliv dříve tvořili největší minoritu našeho státu, dnes se svým počtem ztrácejí mezi ostatními národnostními minoritami v České republice? Jaké jsou příčiny toho, že i v porevolučním období neustále dochází k poměrně významnému snižování počtu českých Němců? Jsou tyto důvody stejné s těmi z předrevolučního období a lze je vůbec srovnávat? Jaký postoj k Němcům zaujímá Česká republika a jaký postoj zaujímá k německé minoritě?

Pro potřeby práce hodně čerpám z tvorby Ivana Gabala, českého politika a sociologa a zároveň jednoho ze zakládajících členů Občanského fóra, a Tomáše Staňka, historika a odborníka na situaci Němců u nás ve 20. století. Jejich publikace považuji za velmi dobrou reflexi postavení minorit napříč obdobími důležitými pro analýzu kulturní transformace. Ze stejného důvodu se opírám také o práci Matěje Spurného, historika a jednoho ze zakládajících členů občanského sdružení Antikomplex. Statistické a demografické údaje jsou čerpány převážně z Českého statistického úřadu a z publikací Úřadu vlády České republiky. K samotné analýze etnické identity německé národnostní menšiny v ČR v 21. století jsem pak využil hlavně práci germanisty Lukáše Novotného.

1. Terminologie

V této kapitole se budeme zabývat pojmy kultura, transformace, minorita, ale také si nastíníme problematiku etnické identity. Stanovíme si základní termíny a způsob, jakým budeme s jednotlivými výrazy pracovat. V první řadě je třeba si přesně určit, co se pojí s pojmem kultura, který je známý svou mnohostí významů. Následně se zaměříme na význam transformace a stanovíme si, zda lze vůbec o nějaké kulturní transformaci hovořit. Jinak řečeno, zda se nejedná pouze o jakýsi lingvistický konstrukt bez hlubšího reálného významu. Neopomeneme ani důležitost pojmů minorita a etnická identita. Každé z této částí věnujeme jednotlivé kapitoly níže, neboť pro toto téma je důležité porozumět samostatným termínům. Pomůžeme si tím k pochopení celkového kontextu práce.

1.1. Kultura

Kultura je fenomén s neobyčejně širokým zaměřením, v rámci kterého se dají zkoumat jednotlivé partikulární jevy. Jan Sokol, významný český filosof, vysvětluje základní dělení tohoto termínu následujícím způsobem: „*Slovo kultura používáme přinejmenším ve dvou velmi odlišných významech. Jednou znamená kulturu v užším, měšťanském významu 19. století (tj. divadlo, umění, poezii, literaturu, muzea, galerie atd.), jindy v širším, antropologickém smyslu znamená síť významů, do které se člověk musí socializovat, do kterých se musí enkulturovat, aby se stal členem určité společnosti.*“¹ V této práci, nebude-li výslovně stanoveno jinak, se budeme věnovat výhradně antropologickému pojetí kultury.

Podle antropologa Ralpha Lintona by měl vědec zabývající se výzkumem společností zahájit práci studiem kultur, tedy studiem způsobů života charakteristických pro jednotlivé společnosti.² Linton chápe kulturu jako „*konfiguraci naučeného chování a jeho výsledků, jehož komponenty jsou sdíleny a předávány členy dané společnosti.*“³ Tuto definici lze vztáhnout jak na „primitivní“ společnosti, tak i na komplexní moderní společnost, na kterou se v práci zaměříme. Z toho důvodu, bude-li řeč o kultuře, budeme si ji představovat jako zde zmiňovanou tezi. Antropolog se rovněž domnívá, že žádná kultura není absolutně chráněna před okolními vlivy, a proto, abychom mohli

¹ SOKOL, Jan. O kultuře, jazyku a češtví. In: *Kultura českého prostoru, prostor české kultury*. BITTNEROVÁ, D., HEŘMANSKÝ, M. Praha: Ermat, 2008. s. 15.

² Srov. SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000. s. 92.

³ Tamtéž, s. 92.

snáz pochopit kořeny vlastní společnosti, vyžaduje identifikaci cizích kulturních prvků a komplexů, jež se v průběhu dějin podílely na utváření naší společnosti.⁴

1.2. Transformace

Význam slova transformace je už poněkud jednoznačnější, než kultura. V odborných slovnících bývá jeho překlad nejčastěji spojován se slovy „*přetvoření, přeměna a proměna*“⁵. Lze tedy vyloučit veškeré nejasnosti týkající se nepochopení tohoto výrazu.

Hovoříme-li o slovním spojení *kulturní transformace*, je tudíž nadmíru jasné, že můžeme opustit variantu prázdného nic neříkajícího lingvistického konstruktů. Naopak se nám otevírají vrátka, za nimiž bádání po světě proměn nesčetných kultur, které mají za následek vývoj a formování společností, se stává novým poznáním.

Jiří Kabele se v knize *Z kapitalismu do socialismu a zpět* věnuje problematice přerodů společnosti, které dělí do dvou základních fází. První z nich, která se nazývá *mimořádné období dramatické proměny*, specifikuje jako vlastní přerod, který probíhá v relativně krátkém časovém úseku.⁶ Tuto fázi můžeme na příkladu transformace České, potažmo Československé, republiky vnímat jako Sametovou revoluci a období, jež následovalo bezprostředně po ní.

Druhou fází transformace, neboli podle Kabeleho slovníku – přerodu, je pak období normalizace, které má podstatně delší dobu trvání. V normalizaci dochází k zevšedňování nově smluvených zákonů, pravidel a všemožných dalších životních zvyklostí.⁷ My se v této práci budeme zabývat z velké části obdobím, které nastalo po revoluci a trvá až do dnes. Nahlédneme-li na celou problematiku s odstupem, tak nás po objektivním uvážení nemůže překvapit, že i na počátku jednadvacátého století jsme neustálou součástí revolučních přerodů a jejich normalizačních období. Vede nás k tomu prostá skutečnost neustávajícího vývoje světového dění.

Ekonomická transformace, ve které se Česká republika, potažmo Československo, ocitlo na začátku devadesátých let dvacátého století, je nepochybně součástí přerodu ze socialistického státního zřízení na nově příchozí kapitalistický model.⁸ Ruku v ruce s ekonomickou transformací, jde i transformace kulturní. Tato dvě odvětví spolu přímou

⁴ Srov. tamtéž, s. 93-94.

⁵ Transformace. In: *Praktický slovník cizích slov*. VÁCLAVÍK, Karel. Praha: XYZ, 2011. s. 435.

⁶ Srov. KABELA, Jiří. *Z kapitalismu do socialismu a zpět: teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky*. Praha: Karolinum, 2005. s. 388.

⁷ Srov. tamtéž, s. 388.

⁸ Srov. tamtéž, s. 289.

úměrou souvisí. V okamžiku, kdy se začne přeměňovat ekonomika státu, má to obrovský dopad nejen na občany dané země, avšak i na okolní státy a spolu s nimi i na všechny ostatní národy a zřízení ve světě, které tak zareagují na probíhající změnu. Kulturní transformace se, mimo jiné, začne projevovat také v národnostním složení a etnické identitě státu. Změnou ekonomického směřování dojde k proměně zájmů investorů a obchodních partnerů, z nichž každý nosí jiné zvyky a tradice. Vztáhneme-li to na polistopadové Československo, můžeme pozorovat radikální odklon od sovětského stylu a počátek orientování se na západ. Ekonomika, jakožto součást kulturní tradice společnosti, je tedy významným prvkem procesu kulturní transformace, jež má nemalý dopad i na minoritní politiku státu.

1.3. Minorita

Práce se zaměřuje na kulturní transformaci na příkladu vztahu mezi majoritou a etnickými minoritami. Proto je potřeba si jasně stanovit a vysvětlit termín minorita, se kterým budeme často konfrontováni, a zároveň si určit, z jakého hlediska na ní bude nahlíženo.

Hovoříme-li o Němcích a jejich minoritě, jedná se o obyvatelstvo, jež se přihlásilo v průběhu sčítání lidu v českých zemích k německé národnosti. Nebude-li tomu tak, v práci bude upozorněno na změnu.

Všeobecně známým faktem je, že se společnost skládá z majoritní (neboli většinové) a minoritní (menšinové) společnosti. Menšina je chápána jako skupina osob, jež se vymezuje proti majoritní společnosti. Jejím častým průvodním jevem bývá, že sama sebe i jako skupinu chápe.⁹

Za nejzákladnější kategorizaci minorit bývá označováno rozdělení na etnické menšiny a národnostní menšiny, kdy etnické se vymezují vůči majoritě jazykem a kulturou, avšak oproti těm národnostním nemusí být úředně uznávány státem. Národnostní menšinou je pak chápána úředně uznávaná etnická menšina. *„Etnickou menšinu lze definovat jako skupinu, jež nemá politickou převahu a existuje jako etnická kategorie. Přestože výraz „menšina“ obvykle odkazuje k menšímu počtu, v odborné*

⁹ Srov. ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha: Portál, 2001. s. 32.

*literatuře vymezuje politickou podřízenost.*¹⁰ Čeští Němci, neboli německá menšina žijící v České republice se řadí mezi oficiálně uznané národnostní menšiny.

Zákon č. 273/2001 Sb. vymezuje národnostní menšiny následujícím způsobem:

*„Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.*¹¹

Na území České republiky se podle ustanovení zákona vyskytují kromě Němců ještě následující národnostní menšiny: slovenská, polská, bulharská, chorvatská, maďarská, srbská, romská, rusínská, ruská, řecká, ukrajinská a od léta 2013 také běloruská a vietnamská.¹²

1.4. Etnická identita

Pro potřeby práce je důležité vymezit si v terminologické části ještě jeden významný pojem, skrze něhož budeme nahlížet na problematiku minorit a jejich vývoj. Jedná se o identitu a její význam v etniku, tedy etnickou identitu.

*„Skrze identitu chápeme, hodnotíme a zařazujeme nejen sebe, ale také všechny okolo nás. Vyřešení otázky „kdo jsme“ je jedním z hlavních úkolů socializace, která ovlivňuje a utváří naše vztahy a vazby s okolním světem.*¹³ Každý jedinec si vytváří svoji identitu aktivně s ohledem na místo, ve kterém se vyskytuje a životní fázi, kterou právě prochází. Významným poznáním při hledání identity pomocí otázky „kdo jsme“ je odpověď na často nevyřčenou otázku „kým nejsme“. Právě toto zjištění nám vytváří naše vnější hranice vůči ostatním.¹⁴ *„Osobní rozrůzněnost, stejně jako snaha úpěnlivě bránit identitu, o které si myslíme, že je „naše“ (národní, lokální atd.), se může velmi*

¹⁰ ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. s. 339.

¹¹ Zákon č. 273/2001 Sb., Zákon o právech příslušníků národnostních menšin [online]. [cit. 2015-02-10]. s. 12. Dostupné také z:

http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/publikace/publikace_cestina_270803_1.pdf.

¹² Srov. Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2012*. Úřad vlády ČR, 2013. s. 10. Dostupné také z:

http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_2012_tiskarna.pdf.

¹³ MOREE, Dana. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, 2008. s. 29.

¹⁴ Srov. tamtéž, s. 29.

snadno přenést do obranné xenofobie představující krajní variantu, jak se s tímto problémem vyrovnat.“¹⁵

Na identitu může být nahlíženo jako na důsledek či příčinu udržování distance neboli hranic.¹⁶ „Identita je tedy proměnou, která může významně ovlivnit integraci minorit do majoritní společnosti a majoritní společnost naučit respektovat minority, respektive odlišnost“¹⁷

Podle Eriksena je etnická identita skupinovou identifikací, která se vzájemně doplňuje s etnickou organizací, tedy politikou. Za významný prvek etnických ideologií pak považuje historickou kontinuitu skupiny a to z prostého důvodu, kdy se ideologie odvolávají na společnou minulost a tradice. To vše má za následek, že se etnická skupina považuje za přirozenou a jako důkaz jí proto slouží kulturní kontinuita v dlouhém období.¹⁸

Velmi důležitou poznámkou je, že „v mnohoetnických společnostech je k dispozici řada kritérií pro klasifikaci lidí a samotný etnický status nikdy neposkytuje dostatek informací potřebných pro zařazení daného člověka do systému sociální klasifikace.“¹⁹ Pro nás to pak znamená, že bychom se na základě pocitu příslušnosti, ať už samotného jedince nebo celé skupiny lidí, neměli dopouštět škatulkování a povrchního rozřazování ve vztahu k jejich etnické identitě, protože bychom vynesli rozsudek nad posuzovaným ještě dříve, než bychom vůbec měli příležitost dovědět se o něm něco víc.

„Vzestup etnopolitiky v mnoha částech světa se stal důležitým faktorem při přehodnocení minulosti“²⁰ a zůstává otázkou, kdy se s minulostí kulturní transformace vyrovnáme my v naší České kotlině.

¹⁵ Tamtéž, s. 30.

¹⁶ Srov. BITTNEROVÁ, Dana a Mirjam MORAVCOVÁ (ed.). *Etnické komunity: integrace, identita*. Praha: FHS UK, 2011. s. 10.

¹⁷ Tamtéž, s. 10.

¹⁸ Srov. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál, 2008. s. 322.

¹⁹ Tamtéž, s. 324.

²⁰ Tamtéž, s. 328.

2. Národnostní složení a menšiny v Českých zemích v období mezi lety 1918 a 1989

V situaci kdy chceme porovnávat vzájemný vliv mezi menšinou a majoritní společností, je zapotřebí orientovat se v historickém kontextu, ze kterého jejich vztahy vycházejí. Snadněji tak pochopíme samotný proces transformace. V této kapitole budeme proto hovořit o tom, jakým způsobem vypadalo složení obyvatelstva v průběhu minulého století. Věnovat se budeme obdobím od vzniku Československa v roce 1918 a následné éře nástupu a pádu komunistického režimu a to z toho důvodu, že bezprostředně předcházejí období porevoluční transformace, tudíž mají na tento proces přímý vliv.

V nové republice založené roku 1918 vznikla v důsledku přítomnosti Německého obyvatelstva, Podkarpatských Rusů, Maďarů a relativně malé polské a židovské minority, komplikovaná národnostní struktura²¹, která však z dlouhodobého historického pohledu neměla delšího trvání.

Již od roku 1918 se vedou spory, zda bylo meziválečné Československo národním, nebo národnostním státem. Asi nás nepřekvapí fakt, že v důsledku prohrané války se sudetoněmecká interpretace jednoznačně přiklání k verzi národního československého státu. Jinak tomu není ani v situaci, kdy se na celou záležitost podíváme právníckou optikou. Československo uznávalo ve své ústavě pouze jeden státní národ, jímž byl ten československý. Ostatní národnosti byly považovány za menšiny a to i přesto že německá národnost se hojností svého zastoupení významně blížila počtu občanů společnosti majoritní. Stát minoritám zaručoval kolektivní menšinová práva, ze kterých byla nejpodstatnější práva jazyková, školská a kulturní.²²

V období komunistického režimu (1948 – 1989) byla země převážně homogenního charakteru, přesto zde existovaly i různé etnické menšiny. Před rokem 1989 do země přicházeli tak zvané „na zkušenou“ především studenti a učni ze spřátelených socialistických republik. Jednalo se o programy cílené na získání praxe a na studium

²¹ Srov. KURAL, Václav. Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát. Česko-německý rozchod. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 45.

²² Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 91.

v Československu na základě bilaterálních dohod s ostatními socialistickými zeměmi, chápané, jako určitá forma vzájemné hospodářské pomoci.²³

Československá socialistická společnost byla z převážné většiny tvořena českým a slovenským národem. Maďaři, Němci, Poláci a Ukrajinci pak byly jediné etnické skupiny v ČSSR, které měly status národnostní minority.²⁴ Příslušníci dalších etnik, jako jsou Bulhaři, Řekové, Afgánci, Albánci atd., se rovněž podíleli na složení společnosti, avšak netvořili příliš početné skupiny a tudíž nebyli považováni za tak významné.²⁵ Hovoříme-li o etnických menšinách, nesmíme zapomenout, že v rámci celkové populace společnosti tvořily všechny dohromady pouze přibližně 5 %.

Co se týče německé menšiny, tak k listopadu 1946 bylo sečteno na území ČSR 229 116 Němců²⁶, což predikovalo nadcházející homogenizaci národnostní struktury obyvatelstva, kdy v roce 1950 byl podíl české národnosti 93,8 % a během následujících 40 let se přiblížil 95 % hranici.²⁷

Na Poláky, Ukrajince, Maďary i Němce v ČSSR lze nahlížet jako na svébytná etnická společenství snadno definovatelná jako historicky podmíněné přechodné útvary. U národností je zachován jazyk spolu s mnoha jinými prvky kultury původního národa. Svým výskytem v zahraničí však vytváří unikátní národnostní kulturu a vědomí etnické sounáležitosti specifické pro konkrétní menšinu. To pak utvrzuje vědomí vlastní existence jako specifické národnostní skupiny, která odráží historické podmínky jejich dosavadního vývoje.²⁸

²³ Srov. BLAHOUTOVÁ, Tereza. Možnosti migrační a integrační politiky České republiky. In: *Krize v multikulturalismu: multikulturalismus v krizi*. SOKOLÍČKOVÁ, BURDA, HOJDA (eds.). Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2013. s. 213.

²⁴ Srov. SOKOLOVÁ, Gabriela a kol. *Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR*. Praha: Academia, 1987. s. 12.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 11.

²⁶ Srov. KURAL, Václav. Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát. Česko-německý rozchod. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 50.

²⁷ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. s. 339-340.

²⁸ Srov. tamtéž, s. 12.

3. Kulturní transformace v České republice

Kulturní transformace, kterou tato práce zachycuje, se zaměřuje na proměnu identity české společnosti ve vztahu k minoritám na příkladu specifické německé menšiny. V této kapitole se budeme primárně věnovat analýze vývoje národnostních menšin po revoluci a jejich proměně identity ve vztahu k majoritní společnosti. Přiblížíme si tak dějinný kontext kulturní transformace, kterou si Česká společnost prošla a v podstatě ještě neustále prochází. Význam následujících podkapitol spočívá mimo jiné i v zachycení podmínek, které přispěly ke změně vztahů mezi zkoumanými množinami.

Až události z listopadu roku 1989 uzavřely neklidné 20. století a procesem demokratizace spolu s politickou, ekonomickou a také sociální transformací začalo docházet k znovunavrácení státní suverenity. Téměř celé půlstoletí trvalo, než bylo možné navázat na pozitiva z první republiky.²⁹ V souvislosti s těmito změnami se začaly měnit i životní podmínky obyvatelstva, což mělo vliv na populační vývoj a s tím úzce spjatou změnu postavení národnostních menšin a formování role majoritní společnosti, proměnu identity nevyjímaje.

Ivan Gabal se ve studii etnického klimatu české společnosti zabýval v roce 1996 otázkou hodnocení historického vývoje směrem k etnicky homogennímu českému státu. Výsledkem je, že má česká společnost poměrně rozporuplný postoj k utváření vlastní kulturní identity. Z celkového počtu dotazovaných, 33 % respondentů považovalo za správný a jediný možný přístup homogenizaci českého státu, 40 % dotazovaných to pak považuje za chybný krok ochuzující českou kulturu. Zbýlých 26 % si nedokázalo vytvořit objektivní názor na situaci.³⁰ Vztáhneme-li otázku homogenity na volbu prezidenta České republiky z roku 2013, kdy se do finálového kola první přímé volby prezidenta v ČR dostali dva kandidáti, z nichž jeden je považovaný za prototyp kandidáta usilujícího o národní stát a ten druhý, poněkud více kosmopolitně smýšlející, za prototyp kandidáta inklinujícího k národnostnímu státu, můžeme po přihlédnutí k celonárodnímu výsledku usoudit, že i přes finální vítězství kandidáta národního charakteru, je společnost v otázce homogenity stále rozpolcená.

²⁹ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. s. 312.

³⁰ Srov. GABAL, Ivan. Etnické klima české společnosti. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 91.

3.1. Formování identity národa mezi léty 1989 až 1992

Po převratu došlo k velkému množství změn, zpočátku dosti neorganizovaných, později více systémových. Mezi nejmarkantnější řadíme možnost cestování, spojenou s otevřením hranic.³¹ Do Československa začínají přicházet rovněž první cizinci. Někteří ze zvědavosti, jiní přilákáni pozitivním hospodářským vývojem³². Změny, které se udály, měly dopad na zahraniční migraci z kvantitativního i kvalitativního hlediska. Lidé se mohli svobodně pohybovat přes hranice, což spolu s dalšími aspekty mělo vliv na počátek transformace české společnosti.³³

Nové příležitosti pro seberealizaci v podobě studia bez kádrových posudků, podnikání, ale i hospodaření s majetkem nabytým v restitucích. Téměř ve všech směrech byli lidé obohaceni mnohdy o zcela nový pocit svobodného rozhodování. Průvodním jevem změny politického systému byla ovšem i jistá rizika spočívající například v možnosti ztráty zaměstnání, případně s výrazným poklesem příjmů, ztráty výhod či přeměny a zeslabení sociálních jistot. Všechny tyto změny měly rozdílný dopad na různé skupiny obyvatel. Jinak situaci nesli důchodci a rodiny s dětmi, jinak z ní těžila dospívající mládež či ekonomicky činné osoby. To vše vedlo k relativně rychlé proměně sociální struktury společnosti. Začala se vytrácet uniformita, což bylo ne vždy přijímáno pozitivně a to obzvláště v kruzích obyvatel s nízkým vzděláním či nedostatečnou kvalifikací.³⁴ Logickým vyústěním byla rovněž diverzifikace názoru na etnické minority, ke kterým mají tendenci inklinovat různé sociální vrstvy. Důležité je však poznamenat, že stejně jako se nesmíme dopouštět škatulkování ve vztahu k etnickým odlišnostem, musíme se vyvarovat generalizování i v tomto případě.³⁵

Euforie polistopadových změn přinesla příslušníkům národnostně menšinových společenství, jimž bylo právo vlastní identity dlouhodobě upíráno, možnost aktivního

³¹ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. s. 363.

³² Srov. BLAHOUTOVÁ, Tereza. Možnosti migrační a integrační politiky České republiky In: *Krise v multikulturalismu: multikulturalismus v krizi*. SOKOLÍČKOVÁ, BURDA, HOJDA (eds.). Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2013. s. 214.

³³ Srov. PAVLÍK, Zdeněk a kol. *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. Praha: DemoArt, 2002, s. 69. Dostupné také z:

http://popin.natur.cuni.cz/html2/publications/papers/popdev02cz/population_development_czech_all.pdf.

³⁴ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. s. 363-364.

³⁵ Pozn. Česká televize si nechala ke dni 24.2.2015 zpracovat výzkum od společnosti MEDIAN a to na téma *Stěhování národů – vztah Čechů k migraci, cizincům a islámu*. Mezi hlavní důvody strachu z cizinců se řadí: vyšší konkurence na trhu práce, zhoršené bezpečnostní situace občanů ČR a nedostatečné přispívání do systému sociálního a zdravotního pojištění (neboli jsou pro stát nevýhodní). K těmto názorům se přiklonilo bez mála 70 % respondentů.

Zdroj: MEDIAN, s.r.o., *Stěhování národů – vztah Čechů k migraci, cizincům a islámu* [online]. 2015-03-03 [cit. 2015-11-14]. s. 18. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1508076-hidzab-ve-skole-nam-nevadi-tvrdi-vetsina-cechu>.

zapojení se do společenského a politického života. Bezprostředně po revoluci byl vztah majority vůči národnostním menšinám tolerantní. Dlouho na sebe však nenechala čekat potřeba vymezení se vůči „jinoetnickým“ součástem společnosti, vyplývající z historického vědomí české společnosti.³⁶

Po listopadu 1989 převzala iniciativu v národnostně menšinové politice federální vláda, avšak brzy se ukázalo, že mezi českým a slovenským přístupem k problematice národnostních menšin panují jisté neshody. Začátkem roku 1991 proto došlo ke schválení nového statusu Rady pro národnosti, což byl poradní orgán české vlády.³⁷

Z důvodu kompetenčních sporů o vymezení působnosti orgánů republik a federace je pro období mezi léty 1991 – 1992 příznačné, že v národnostně menšinové politice České republiky nelze hovořit o systémovém přístupu k řešení otázek spojených s národnostními menšinami. Prakticky tedy docházelo k nesystémové podpoře aktivit polské, německé, romské, maďarské a ukrajinské menšiny a to zejména v oblasti kulturní. Z rozpočtu federace se pak dostávalo i podpory vydávání periodického a neperiodického tisku oběma státům federace.³⁸

Novinkou prvního porevolučního sčítání obyvatel, které proběhlo v roce 1991, byla širší možnost přihlášení se k národnostem, jež v předchozích sčítáních neexistovaly nebo nebyly brány v potaz. To mělo pochopitelně vliv na národnostní strukturu společnosti. Možnost přihlásit se k české, moravské či slezské národnosti bylo nově zařazeno do sčítání. Zpočátku toho využilo celkem velké množství populace, nicméně v nadcházejících letech můžeme sledovat odklon od tohoto trendu. Lidé se mohli hlásit i k národnosti rusínské a ukrajinské, stejně tak jako k řecké, bulharské, romské nebo židovské. Bylo to po dlouhé době první sčítání, při kterém měli lidé možnost svobodně vyjádřit své názory a postoje³⁹, což se výrazným způsobem projevilo v národnostních otázkách. Národnostní strukturu ČR ovlivnili do značné míry i cizinci s dlouhodobým pobytem. Ti byli v souladu s mezinárodními doporučeními prvně zahrnuti do celkového

³⁶ Srov. SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostněmenšinová politika. In: *Menšiny a právo v České republice*. PETRÁŠ, PETRŮV, SCHEU (eds.). Praha: Auditorium, 2009. s. 150.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 150-151.

³⁸ Srov. tamtéž, s. 151.

³⁹ Listina základních práv a svobod, hlava první, článek třetí, garantuje svobodu volby národní příslušnosti následující citací: „Každý má právo svobodně rozhodovat o své národnosti. Zakazuje se jakékoli ovlivňování tohoto rozhodování a všechny způsoby nátlaku směřující k odnárodnování.“
Zdroj: Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. [online]. [cit. 2015-03-16]. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.

počtu obyvatel.⁴⁰ Ke dni 3. 3. 1991 bylo zjištěno, že na území České republiky žilo přes 10 mil. obyvatel, z nichž 94,8 % tvořili Češi a 5,2 % byli občané jiných etnik.⁴¹ Srovnáme-li tento údaj se sčítáním z roku 1950, o kterém jsme hovořili již dříve v textu, můžeme vypočítat, že jsou téměř identické. Sametová revoluce a události v letech těsně následujících tedy sehrály v budoucnu významnou roli při formování národnostního složení obyvatelstva, to se ovšem do roku 1991 nějak výrazněji neprojevovalo.

3.2. Transformace postavení národnostních menšin v České republice

V předchozí kapitole jsme hovořili o tom, jakým způsobem byla formována identita národa v období, které následovalo těsně po sametové revoluci. Nyní se zaměříme na národnostní menšiny a transformaci jejich postavení v období samostatné České republiky. Odpověď na otázku, proč je pro tuto práci důležité věnovat se národnostním menšinám, je nasnadě. Stanovili jsme si, že se v rámci kulturní transformace budeme věnovat etnické identitě, která je menšinovou situací přímo ovlivňována. Pro porozumění práci jako celku považuji tedy za nezbytné, abychom se orientovali i v problematice minorit v České republice s přiměřeným důrazem na Německou národnost.

Tématu základního vymezení národnostní menšiny a jak je na ni nahlíženo v ČR jsme se již blíže věnovali v terminologické části práce. Snad jen pro doplnění si zde můžeme uvést, že *„příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti.“*⁴²

Česká republika se po revoluci začala transformovat z národnostní společnosti na společnost občanskou. To mělo vliv i na změnu role národnostních menšin. Každá z nich představuje sociálně různou strukturu obyvatelstva. Například Poláci se Slováky disponují celou sociální strukturou, jakou můžeme vidět u většinové společnosti. Oproti tomu například Rusové, Ukrajinci či Romové mají své zastoupení především v jedné určité sociální vrstvě. Sociální status, který pak minorita zaujme ve většinové společnosti, má určující roli a je významným činitelem jejího života. Lze tedy

⁴⁰ Srov. KOŠNAROVÁ, Tereza. *Česká společnost a národnostní menšiny 1918-2009*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy, 2010. s. 30-31.

⁴¹ Srov. PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie – praxe – výzkum*. Praha: ISV, 2001. s. 122.

⁴² Zákon č. 273/2001 Sb., Zákon o právech příslušníků národnostních menšin [online]. [cit. 2015-02-10]. s. 12. Dostupné také z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/publikace/publikace_cestina_270803_1.pdf.

konstatovat, že sociální status je nutnou podmínkou postavení menšiny ve většinové společnosti, který podmiňuje kvalitu jejího vztahu k majoritě. Není nutností, aby menšina byla pouze okrajovou skupinou případně rovnocenným partnerem většiny, její přínos tkví ve zprostředkování civilizačního pokroku a dosud nedosažených kulturních hodnot. Jako příklad nám mohou posloužit Češi ve Volyni.⁴³

Radikální posun, který můžeme sledovat u postavení státního aparátu vůči minoritám spočívá v možnosti zřizovat své organizace bez omezení. Nejčastěji jsou zakládána občanská sdružení, která následně svou činnost vyvíjejí jako nestátní neziskové organizace, avšak některé národnostní menšiny zakládají i obecně prospěšné společnosti, nadace, nebo dokonce politická hnutí.⁴⁴

S prudce se rozvíjejícím multikulturním prostředím dochází také ke změnám v postojích a náladách nejen u samotných etnických minorit, určitý dopad na identitu zažívá rovněž majoritní společnost. Zatímco v roce 1994 by jako souseda nejvíce lidí chtělo Slováka, Američana či Francouze, tradiční národnostní minority uznávané minulým režimem by už neprošly s takovou grácií. Pozoruhodný je však fakt, že se popularita Německé národnostní menšiny mezi léty 1994 a 1996 dokonce propadla o přibližně 5 %.⁴⁵ Toto zhoršení lze pozorovat v různých výzkumech. Můžeme se tedy domnívat, že ke zmiňovanému jevu došlo právě z důvodu komplikovaných vztahů obou zemí.⁴⁶ V porovnání se sympatiemi obyvatelstva ze začátku roku 2015⁴⁷ k Němcům, vidíme jistou změnu, kdy přibližně 35 % obyvatel považuje tento národ za sympatický, 23 % dotazovaných ho považuje za nesympatický a více jak 40 % na daný národ nemá vyhraněný názor (ze srovnávaných národností mají tuto hodnotu Němci nejvyšší).⁴⁸ V okamžiku, kdy přibližně dvě třetiny národa chovají odmítavý či neutrální postoj k našemu, z historického hlediska, nejkontroverznějšimu sousednímu státu, není obtížné vyvodit, že jsme se ještě zcela nevyrovnali s odkazem dob minulých a že vlastně předsudky a ne zcela vyrovnané vztahy z minulosti stále setrvávají. Procento antipatií je totiž stejně vysoké, jako při zkoumání nepřijatelnosti sousedských vztahů v roce 1994.

⁴³ Srov. NiCM. *Menšiny – základní informace* [online]. 2015-08-26 [cit. 2015-09-26].

Dostupné z: <http://www.icm.cz/mensiny-zakladni-informace>.

⁴⁴ Srov. tamtéž, [cit. 2015-09-26].

⁴⁵ Srov. GABAL, Ivan. Etnické klima české společnosti. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 78.

⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 77.

⁴⁷ V analýze není zohledněna situace po medializaci uprchlické krize a postoje ČR k zahraniční politice Německa s tím související. (pozn. aut.)

⁴⁸ Srov. MEDIAN, s.r.o., *Stěhování národů – vztah Čechů k migraci, cizincům a islámu* [online]. 2015-03-03 [cit. 2015-11-14]. s. 15. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1508076-hidzab-ve-skole-nam-nevadi-tvrdi-vetsina-cechu>.

Nahlédneme-li na situaci vzájemného soužití mezi komunitami, zjistíme, že je Česká republika zemí s velmi nízkým počtem konfliktů mezi imigrační komunitou a domácím obyvatelstvem. Je potřeba zmínit, že migrační politika během posledních několika let přinesla zároveň riziko spočívající ve výskytu průvodních jevů, jako je rasismus, xenofobie, extremismus či jiné negativní projevy jedinců respektive skupin směřovaných na cizince. V trestné činnosti se to však projevuje minimálně. Jsou zaznamenány ojedinělé případy negativních postojů širší skupiny vůči cizincům či osobám hlásícím se k jiné než české národnosti.⁴⁹

Významnou rolí majoritní společnosti v integrační politice je pozice aktéra při spolupráci na procesu slučování. Tomu lze napomoci kladením důrazu na práci s médii, která by měla uvádět dostatečné a objektivní informace o cizincích. Na informovanost se váže také zapojení základních a středních škol jakožto vzdělávacích institucí majících vliv na vzdělání členů společnosti. Podpora kulturních, osvětových a dalších akcí s cílem většího sdílení informací o kultuře, poměrech v zemi původu a podmínkách výskytu minorit v ČR, jsou dalším předpokladem pro vzájemné neformální setkávání a rozvoj nekonfliktních vztahů mezi komunitami. V neposlední řadě by mělo docházet k rozvoji pracovníků a služeb zaměřujících se na podporu cizinců u nás.⁵⁰

Být národnostní menšinou a mít privilegium tohoto statusu má zásadní význam v určení postavení příslušníků menšin a to jak po stránce legislativní, tak i kulturně společenské. Minority, které mají tento status, snadněji definují svoji etnickou identitu, čímž se přímo vymezují vůči majoritní společnosti a zároveň mají podíl na tvorbě její identity. V následujícím textu si proto přiblížíme legislativní úpravu a vývoj menšin na území ČR za posledních dvacet let.

3.2.1. Legislativní úprava národnostních menšin

Po stránce legislativní jsou národnostní menšiny v ČR dobře zajištěny a to hlavně díky *Listině základních práv a svobod*, která byla hned zpočátku roku 1991 přijata jako federální zákon a vláda samostatné České republiky ji následně v nezměněné podobě začlenila do ústavy.⁵¹ Potřeba formulování vlastní národnostně menšinové politiky vyvstala po vzniku samostatné České republiky. V publicistice se zdůrazňovala národní

⁴⁹ Srov. Usnesení vlády České republiky ze dne 9. února 2011 č. 99. *Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců: Společné soužití* [online]. s. 14. Dostupné také z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/19016/Koncepce_integrace_cizincu_Spolecne_souziti.pdf.

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 21.

⁵¹ Srov. PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie – praxe – výzkum*. Praha: ISV, 2001. s. 125.

homogenita a nová dimenze „etnicky čistého“ českého státu. Došlo tak k diskusím o stanovení zásad minoritní politiky ČR. Celá problematika měla vyústění až ve vypracování *Konceptu přístupu vlády k otázkám národnostních menšin*, který deklaruje, že práva národnostních menšin jsou součástí dodržování mezinárodních závazků v oblasti lidských práv a základních svobod. Vymezuje také pojem národnostní menšina a postavení jejich příslušníků stanovuje jako nedílnou součást společnosti republiky. Hovoří o přijímání a šíření informací v mateřském jazyce a vzdělání v něm, stejně tak jako jeho užívání v úředním styku. Vymezuje se k tématům sdružení občanů na národnostním principu a vytváření podmínek pro rozvoj menšinových kultur. V neposlední řadě rovněž řeší účast příslušníků národnostních menšin na řešení věci jich se týkajících, jakož i o ekonomické spoluúčasti na zajištění podmínek pro výkon národnostně menšinových práv.⁵²

Národnostně menšinová politika byla po přijetí Konceptu formována mezinárodními právními dokumenty Rady Evropy. Těmi jsou *Rámcová úmluva o ochraně národnostních menšin* ratifikovaná Českou republikou roku 1997 a *Evropská charta regionálních či menšinových jazyků*, k jejímuž přijetí došlo až roku 2006.⁵³

Zákon upravující menšinovou problematiku si prošel jistými úskalími. Diskutovalo se, zda Česká republika vůbec takový zákon potřebuje. Proces přípravy samotného zákona ovlivňoval fakt, že v té době probíhal legislativní proces několika zákonů, jež se výkonu práv národnostních menšin dotýkaly. To ovlivnilo celou situaci natolik, že vláda přijala až jeho redukovanou verzi. Dne 10. 7. 2001 byl zákon schválen Parlamentem ČR jako zákon o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů (č.273/2001 Sb.). 2. 8. 2001 pak došlo k jeho vyhlášení ve sbírce zákonů.⁵⁴

Postavení zástupců menšin k novému zákonu bylo rozpačité. Usilovali totiž o sjednocení dosavadních právních předpisů, které byly roztroušeny v českém právním řádu, avšak ne všichni byli přesvědčeni o naplnění svých očekávání.⁵⁵

Velkou pozitivní změnou směrem k národnostním menšinám bylo ustavení Rady vlády pro národnostní menšiny, která byla zřízena v souladu se zákonem č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění

⁵² Srov. SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostněmenšinová politika. In: *Menšiny a právo v České republice*. PETRÁŠ, PETRŮV, SCHEU (eds.). Praha: Auditorium, 2009. s. 152.

⁵³ Srov. KOŠNAROVÁ, Tereza. *Česká společnost a národnostní menšiny 1918-2009*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy, 2010. s. 34.

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 34.

⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 35.

pozdějších předpisů a na základě usnesení vlády z 10. 10. 2001 č. 1034, o zřízení Rady vlády pro národnostní menšiny.⁵⁶

„Rada vlády pro národnostní menšiny je stálým poradním a iniciativním orgánem vlády pro otázky týkající se národnostních menšin a jejich příslušníků a ochrany menšinových jazyků.“⁵⁷ V současné době jsou jejími členy, kromě jiných, zástupci všech čtrnácti národnostních menšin. Své zastoupení tam mají občané těchto národností: slovenská, polská, německá, bulharská, chorvatská, maďarská, srbská, romská, rusínská, ruská, řecká, ukrajinská, běloruská a vietnamská.^{58 59}

Česká republika je od 1. 5. 2004 členem Evropské unie. Ta ovšem až dosud považovala problematiku lidské dimenze, a tudíž i národnostních menšin, za vnitřní záležitosti členských států. Nedisponuje tudíž ve své legislativě žádnými normami, které se zabývají problematikou národnostních menšin. Na druhou stranu všechny členské státy EU jsou zároveň členy Rady Evropy, z čehož vyplívá, že musí dodržovat nejvyšší standardy v oblasti lidských práv a národnostních menšin.⁶⁰

EU se z pozice nadnárodního politicko-ekonomického subjektu musí věnovat i otázkám migrační politiky a Česká republika je se vstupem pochopitelně musela přijmout za své. Začala být tedy vázána celou řadou opatření z oblastí migrace, integrace a azylu.⁶¹ O migraci se zde zmiňují právě z toho důvodu, že její účastníci jsou ti, kteří následně tvoří etnické a národnostní menšiny.

⁵⁶ Srov. Statut Rady vlády pro národnostní menšiny. Článek 1, Úvodní ustanovení [online]. [cit. 2015-03-27]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/141120_iii_statut_rada_nm_zmena_listopad.pdf.

⁵⁷ Tamtéž, [cit. 2015-03-27].

⁵⁸ Srov. NiCM. *Menšiny – základní informace* [online]. 2015-08-26 [cit. 2015-09-26]. Dostupné z: <http://www.icm.cz/mensiny-zakladni-informace>.

⁵⁹ Některé národnostní skupiny v ČR využívají rovněž privilegií plynoucích z mezistátních bilaterálních smluv a dohod. Jsou čtyři a řadí se mezi ně menšina německá (č. 521/1992 Sb., čl. 20, odst. 1-5, čl. 21, odst. 1-3), polská (č. 416/1992 Sb.), slovenská (č. 235/1993 Sb.) a chorvatská (č. 47/2002 Sb.). Zdroj: Srov. NiCM. *Menšiny – základní informace* [online]. 2015-08-26 [cit. 2015-09-26]. Dostupné z: <http://www.icm.cz/mensiny-zakladni-informace>.

⁶⁰ Srov. GABAL, Ivan. Vývoj mezinárodního standardu ochrany a rozvoje práv národnostních menšin. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 41.

⁶¹ Srov. BLAHOUTOVÁ, Tereza. Možnosti migrační a integrační politiky České republiky In: *Krize v multikulturalismu: multikulturalismus v krizi*. SOKOLÍČKOVÁ, BURDA, HOJDA (eds.). Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2013. s. 214.

3.2.2. Srovnání výsledků sčítání obyvatel z let 1991, 2001 a 2011

Imigranti jsou lidé a společnost je tvořena lidmi. Přílivem nových lidí, obzvláště jsou-li kulturně odlišní, se nevyhnutelně změní i společnost.⁶² Toto sdělení doslova vystihuje celkovou podstatu práce. Rámec uvažování se zde protíná i s etnickou identitou národa, jakožto jeho určujícího faktoru a právě proto je nezbytné porovnat si informace prezentující vývoj národnostních menšin v České republice.

Otevřením hranic, novým státním zřízením a novými příležitostmi došlo logicky i k nárůstu počtu státem uznávaných národnostních menšin. Z pouhých čtyř národnostních menšin akceptovaných minulým režimem se jejich počet rozšířil o dalších deset. V současné době je jich oficiálně uznáno státem čtrnáct a všechny (tedy včetně běloruské a vietnamské, které jsou nejmladší) mají své zastoupení v Radě vlády pro národnostní menšiny.

Čerpaná data v nadcházející analýze pocházejí především ze *Zprávy o situaci národnostních menšin v České republice* publikované vládou za rok 2012.

Proces objektivního vyhodnocení výsledků sčítání lidu z let 1991, 2001 a 2011 a jejich srovnání je ztíženo analýzou dat z roku 2011, neboť zde sehrálo výraznou roli rozhodnutí nepřihlásit se k žádné, respektive ke dvěma národnostem. Názorně to lze ukázat na datech týkajících se německé menšiny. Vezmeme-li v úvahu jen osoby, jež se přihlásily k jedné národnosti, došlo by u německé minority ke snížení stavu o 47,7 %, což je číslo reflektující drastický úbytek příslušníků zmiňovaného etnika. Ovšem se započtením druhé národnosti by pokles byl o 12,2 % nižší.⁶³ Skutečnost, že rozdíl mezi těmito dvěma ciframi činí téměř 35 %, nás informuje o tom, že z důvodu generačního vývoje ubývá německých patriotů vyskytujících se na českém území. Můžeme se domnívat, že v rámci propustnosti Shengenského prostoru a možnosti svobodného pohybu a svobodné volby, většina lidí přestala klást důraz na svůj etnický původ a spíše se myšlenkově přimknula k instituci, která jim poskytuje legislativně právní ochranu navenek, což je v tomto případě Česká republika.

Díky nárůstu obyvatel jiných národností můžeme pozorovat poměrně zajímavé změny ve složení obyvatelstva. Zatímco u „tradičních“ národností jako jsou německá, polská, slovenská a maďarská, je evidentní permanentní klesající tendence jejich

⁶² Srov. MILES, Robert. Analysing the Political economy of migration: the airport as an effective institution of control. In: *Global Futures: Migration, Environment and Globalization*. BRAH, HICKMAN, GHAILL (eds.). London: Palgrave, 1999. s. 179.

⁶³ Srov. Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2012*. Úřad vlády ČR, 2013. s. 9. Dostupné také z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_2012_tiskarna.pdf.

výskytu, u těch „mladších“ jako jsou ukrajinská či vietnamská národnost, je trend zcela opačný (viz Tabulka 1.). Nesmíme opomenout ani fakt, že v roce 1991 pouze 22 017 osob (0,21 %) svou příslušnost k národnosti nevyplnilo, v roce 2001 to bylo již téměř 173 000 (1,7 %) a v roce 2011 se k žádné národnosti nepřihlásilo přes 2,6 milionu osob, což je přibližně čtvrtina celkové populace ČR. Někteří zástupci národnostních menšin poukazovali kriticky na tuto skutečnost. Požadovali, aby přihlášení se k národnosti v roce 2011 bylo povinné.⁶⁴ Z jejich strany je to logická reakce, neboť nezájem obyvatel značně znevažuje důležitost jejich počínání. Rozhodnutí Českého statistického úřadu o tom, že přihlásit se k národnosti, je dobrovolné, což byla novinka sčítání roku 2011,⁶⁵ před nás pokládá otázku, do jaké míry je v současném trendu globalizace světa důležité tyto informace střídat.

Na základě těchto čísel lze soudit, že lidé nepřikládali tak velký význam národnostní diverzitě, což menšinové obyvatelstvo automaticky staví do zvýhodněné role. Příčiny mohou být různé. Za ne příliš nadějnou je příčina prostého nezájmu, avšak podíváme-li se na celou situaci z pozitivního hlediska, je nasnadě úvaha o sbližování se národností a jejich potírání z důvodu globalizace moderního světa. V neposlední řadě to může být i vinou dobře nastaveného integračního systému, nicméně zůstaneme-li nohama na zemi a na celou věc se podíváme více kriticky, můžeme prostě konstatovat, že česká veřejnost sčítání lidu nepovažuje za něco, z čeho by mohla těžit a přijímá to spíše jako nucenou povinnost. Jako důkaz nám může sloužit vlna diskuzí, které celou akci provázely. Je potřeba si však uvědomit, že nepřihlášením se k národnosti, se automaticky snižuje důležitost orgánů existujících kvůli jejich ochraně a majoritní společnost pak může jejich existenci považovat za diskriminační.

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 9-10.

⁶⁵ Srov. Český statistický úřad. *Informace o sčítání* [online]. 2015-01-13 [cit. 2015-12-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/o_scitani.

Tabulka 1.

Obyvatelstvo ČR podle výlučné národnosti (Sčítání lidu, domů a bytů; Český statistický úřad, 1992, 2002, 2012)

národnost		celkem v roce 1991		celkem v roce 2001		celkem v roce 2011	
		absolutně	v %	absolutně	v %	absolutně	v %
obyvatelstvo celkem		10 302 215	100,0	10 230 060	100,0	10 436 560	100,0
v tom národnost	česká	8 363 768	81,18	9 249 777	90,42	6 711 624	64,31
	moravská	1 362 313	13,22	380 474	3,72	521 801	5,00
	slezská	44 446	0,43	10 878	0,11	12 214	0,12
	slovenská	314 877	3,06	193 190	1,89	147 152	1,41
	polská	59 383	0,57	51 968	0,51	39 096	0,37
	německá	48 556	0,47	39 106	0,38	18 658	0,18
	ukrajinská	8 220	0,07	22 112	0,22	53 253	0,51
	maďarská	19 932	0,19	14 672	0,14	8 920	0,08
	ruská	5 062	0,05	12 369	0,12	17 872	0,17
	romská	32 903	0,32	11 746	0,11	5 135	0,05
	bulharská	3 487	0,03	4 363	0,04	4 999	0,05
	řecká	3 379	0,03	3 219	0,03	2 043	0,02
	srbská	nejz.	---	1 801	0,02	1 717	0,02
	chorvatská	nejz.	---	1 585	0,02	1 125	0,01
	rusínská	1 926	0,02	1 106	0,01	739	0,01
	ostatní	9 860	0,10	39 477	0,39	52 225	0,5
	nezjištěno, národnost neuvedena		22 017	0,21	172 827	1,67	2 642 666

menšinová komunita		celkem v roce 1991		celkem v roce 2001		celkem v roce 2011	
		absolutně	v %	absolutně	v %	absolutně	v %
běloruská		nezjištěno	---	nezjištěno	---	2 013	0,02
vietnamská		421	0,004	17 462	0,2	29 660	0,28

Zdroj:

Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2012*. Úřad vlády ČR, 2013. s. 10. Dostupné také z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_2012_tiskarna.pdf.

4. Česko-německé vztahy v kontextu kulturní transformace ČR

V práci jsem se rozhodnul věnovat zvýšenou pozornost německé národnosti ve vztahu ke kulturní transformaci České republiky hned z několika důvodů. Hluboké dějiny minulého tisíciletí jsou neochvějným svědkem budování a vývoje vztahu mezi těmito dvěma národy, které se z nejrůznějších pohnutek sblížovaly, přátelily, válčily mezi sebou a bojovaly o moc. Z důvodu geografické blízkosti se ani není čemu divit. I přes různé rozlišnosti jsou česká a německá kultura součástí středoevropského okruhu, což nám dává možnost lepšího porozumění, než například kultuře vietnamské minority. Bohatou společnou minulostí a kulturní blízkostí to však nekončí.

V minulém století došlo k prudkému snížení stavu Němců žijících v Českých zemích. Vše to v podstatě začalo vytvořením samostatného Československého státu, kde se německá národnost ocitla v roli minority. Následovalo mocenské vzednutí nacistického Německa a druhá světová válka v důsledku které došlo k masivnímu pohybu obyvatelstva. Komunistický převrat, ideologie jedné strany a uniformita pak byly pouze další fází, která se neslučovala s multikulturní společností. Koncem 20. století se z Německa, země, se kterou máme společnou hranici, stává jeden z nejvýznamnějších hráčů mající vliv nejen na evropském poli, ale rovněž na tom světovém. V současné době je sousední zemí České republiky velmoc světového charakteru, jejíž dopad na naši kulturu, ať chceme, nebo ne, je přinejmenším významný.

Považuji za důležité, abychom v rámci kulturní transformace České republiky věnovali dostatečný prostor německé národnosti, protože na jejím specifickém postavení si můžeme jednoduše ukázat proměnu, kterou, jako jedna z nejstarších národností vyskytujících se na našem území, prodělala v historickém kontextu. V nadcházející kapitole se budeme podrobněji zabývat česko-německými vztahy. Speciálně se zaměříme na ten mezi českou majoritou a německou minoritou. Pokusíme se vystihnout příčiny degermanizace českého národa, určíme si, zda v jejím průběhu došlo k nějakým změnám a zkusíme se zamyslet nad tím, jaký vliv to má na etnickou identitu národa. V textu se budeme, mimo jiné, opírat o práci historika Tomáše Staňka, odborníka na česko-německé vztahy.

4.1. Německá menšina v Českých zemích před rokem 1989

Jak již bylo zmíněno ve druhé kapitole, proces transformace je určitý druh vývoje, pro jehož komplexní pochopení je potřeba znát situaci před bodem nula, který v našem

případě představuje rok 1989 a definitivní pád komunistického režimu u nás. Následující odstavce nás vtáhnou do dění před bodem nula, kde se podrobněji podíváme na vývoj německé minority ve 20. století z chronologického hlediska a zohledníme jak její aktivitu v kulturní sféře, tak i pokusy o soužití s ostatními obyvateli socialistického Československa. Nevynecháme ani poválečný odsun, který má podstatný vliv na národnostní složení Československa, ale také samostatné České republiky, a v podstatě je kontroverzním tématem, které ještě dnes zásadním způsobem formuje vztahy mezi českým většinovým obyvatelstvem a německou minoritou.

4.1.1. Německá menšina v ČSR v meziválečném období

V nově vzniklém Československu žilo na počátku dvacátých let přes 13 milionů lidí, z toho 3 207 213 německé národnosti, což činilo 24,7 % celkového obyvatelstva. Z tohoto množství obývalo české země 3 061 369 Němců, zbytek pak žil na Slovensku. Celá situace byla kuriózní v tom, že v ČSR žilo přibližně o jeden milion více Němců než Slováků (1,9 mil) a o polovinu méně než Čechů (6,8 mil.). Tvořili tak druhou nejpočetnější národnost nejen v Československu, ale také v Českých zemích. Na Slovensku pak tvořili po Maďarech sice až třetí nejpočetnější menšinu, avšak stále jich tam žilo zhruba dvakrát více než Čechů.⁶⁶ Velkým úkolem státu bylo vypořádání se s tak markantním počtem obyvatel jiné národnosti.

V roce 1920 proto došlo k ústavnímu uzákonění práv německé menšiny.⁶⁷ Za paradox celé situace, kdy téměř jedna čtvrtina populace země byla označena za národnostní menšinu, může fakt, že Němci netvořili příliš jednotné společenství v období formování nového státu a tudíž neměli v politických kruzích dostatečně podporované vedení.⁶⁸ Dostalo se jim sice rovnosti před zákonem, dále pak nabyli menšinovou ochranu, mohli rozvíjet svůj kulturní život a v neposlední řadě měli i možnosti hospodářského a veřejného uplatnění, avšak kvůli nedostatečné politické vyrovnanosti se stali národnostní menšinou, která existuje až dodnes.⁶⁹ Nutno

⁶⁶ Srov. SOKOLOVÁ, Gabriela a kol. *Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR*. Praha: Academia, 1987. s. 23.

⁶⁷ Srov. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 97-98.

⁶⁸ Srov. United States department of state. *Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1934: Europe, Near East and Africa*. Washington: Government Printing Office, 1951. s. 117. Dostupné také z:

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1934v02/reference/frus.frus1934v02.i0008.pdf>.

⁶⁹ Srov. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 97-98.

poznámat, že poměry, které v té době panovaly mezi německou minoritou a českou majoritou nebyly nejlepší. I přestože oficiální vztahy byly založeny na demokratických principech, v běžném životě docházelo často ke konfliktům a nedorozuměním. Namísto snahy o zlepšení se napětí mezi těmito dvěma skupinami neustále umocňovalo a celé situaci příliš nepomohlo ani utužování Hitlerovi moci.⁷⁰

Kultura a všeobecné smýšlení lidí, se v té době vymezovala vůči všemu germánskému, z části se jednalo možná již o pozůstatek z doby, kdy České země spadaly pod Rakousko-Uherskou monarchii. Abychom snáze pochopili postupný nárůst „nedůvěry k Němcům“ až po vnitrostátní národnostní rozkol během první republiky, můžeme zde uvést příklad některých oficiálně proklamovaných tezí, hlásajících, například, že „československý národ“ je jediným státotvorným a svrchovaným subjektem a Československá republika je národní stát. Právě tyto argumenty byly často používány k zakrývání přešlapů a nedostatků v otázce naplňování menšinových práv, což ve finále u Němců vedlo k nacionalistickým výpadům.⁷¹

Ve vývoji postavení obyvatelstva v první polovině dvacátého století docházelo k častým změnám a to převážně z důvodu dvou světových válek. K začátku druhé světové války se váže i podstoupení velké části pohraničí označované jako Sudety.⁷² I přestože jsou války významným faktorem ovlivňujícím národnostní složení obyvatelstva, pro potřeby této práce nehrají zcela určující roli. Z toho důvodu v následující kapitole navážeme na období poválečné a samotným aktem války se zabývat nebudeme.

4.1.2. Poválečný odsun, proměna počtu obyvatel a nálady vůči Němcům

Hovoříme-li o proměně identity obyvatelstva Českého státu ve vztahu k německé menšině, nemůžeme vynechat akci poválečného odsunu Němců. Je to totiž jedna z nejvýznamnějších událostí, které ovlivnily formování etnických a národnostních

⁷⁰ Srov. United States department of state. *Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1934: Europe, Near East and Africa*. Washington: Government Printing Office, 1951. s. 115-116. Dostupné také z:

<http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1934v02/reference/frus.frus1934v02.i0008.pdf>.

⁷¹ Srov. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 98.

⁷² „Německu odstoupená území opustilo od podzimu 1938 do srpna příštího roku více než 200 000 osob. Kromě Čechů se ještě před 15. 3. 1939 uchýlilo do českého a moravského vnitrozemí téměř 15 000 Židů a 12 500 německých odpůrců nacismu s rodinami. Část z nich se ovšem posléze (v řadě případů i nedobrovolně) vrátila zpět, část (kolem 4000) odešla za hranice.“

Zdroj: STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 100.

menšin u nás. Spolu s politickým vývojem se měnil i vztah obyvatelstva k pojmům *etnicita a národnostní menšinová problematika*. Není pochyb o tom, že jiné názory na německou menšinu, panovaly ve dvacátých letech a jiné v polovině let čtyřicátých.⁷³

Období poválečného odsunu Němců bylo velmi divoké a názorů na to, jak s danou situací naložit bylo mnoho. Po šestileté okupaci patřilo mezi nejsilnější argumenty obhajující odsun tvrzení, že pro české země a český lid nebude a vlastně ani nemůže být jistá budoucnost a v regionu střední Evropy nezavládne mír, dokud nebudou Němci vyhoštěni do své domovské říše.⁷⁴ S vyhnáním souhlasila naprostá většina občanů české národnosti napříč celým politickým spektrem a to bez ohledu na míru vzdělání, původ či hloubku utrpení z válečných let.⁷⁵

Odsun Němců je z historického pohledu největší migraci na našem území. Odhaduje se, že mezi léty 1945 a 1947 bylo v pohybu kolem 5 milionů obyvatel.^{76 77} O jeho radikálnosti hovoří rovněž čísla ze sčítání lidu, kdy se v roce 1930 hlásilo k německé národnosti 29,5 % obyvatel (což činilo 3 066 108 Němců) z celkové populace žijící na českém území. Při prvním sčítání po skončení války, které proběhlo roku 1950, činil podíl německého obyvatelstva na českém území pouze 1,8 % (tím se stala početně nejvýznamnější národnostní menšinou na našem území národnost slovenská).⁷⁸

Naneštěstí se nezapomínalo ani na Čechy, kteří Němcům v pohraničí vycházeli vstříc. Bylo na ně nahlíženo jako na zrádce národa a kolaboranty a tresty se pro ně vyžadovaly dvojnásobné. Zásadně se odmítala pomoc Němcům a to hlavně v případech, kdy šlo o poskytování potravin za úplatu, přechovávání majetku či o přátelské styky s německými ženami.⁷⁹ „*Sociálně demokratický list Československá demokracie k tomu*

⁷³ Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 83.

⁷⁴ Srov. DREW, Catriona Janet. *Population Transfer: The Untold Story of the International Law of Self-Determination* [online]. London: University of London, 2006. s. 16. Dostupné také z: http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/gffdrewwpaper.pdf.

⁷⁵ Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 151.

⁷⁶ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. s. 337.

⁷⁷ Pozn. Mezi léty 1945 a 1947 musely odejít z Československa téměř 3 miliony Němců (přesnější odhady tvrdí, že cirká 660 tisíc osob bylo zpočátku neorganizovaně odsunuto a v následujícím organizovaném odsunu se toto číslo vyšplhalo až na 2,256 milionu obyvatel – dalších 80 tisíc lidí bylo dodatečně odsunuto v roce 1947).

Zdroj: Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. s. 337.

⁷⁸ Srov. Český statistický úřad. *Národnostní složení obyvatelstva-2001* [online]. 2003-10-31 [cit. 2014-10-28]. s. 6. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541815/kapitola1.pdf/1d3becd8-2a05-416b-a0ab-0cfff9e26c3e?version=1.0>.

⁷⁹ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 62-63.

mj. uváděl, že pohraničí „potřebuje správné a tvrdé Čechy a nikoliv změkčilce, kteří jsou ochotni za krásný úsměv Němky zaprodat své češství“. Při hodnocení postupu vůči Němcům v pohraničí i vnitrozemí se zvláštnosti místních podmínek nepovažovaly za nijak zvlášť důležité: „Němec je Němcem, ať bydlí kdekoliv.“⁸⁰

Časem se situace začala uklidňovat a existenční podmínky Němců se postupně vyrovnávaly a upravovaly. Na lidsky důstojný a plnoprávný život jim však poskytnuté záruky nestačily. Docházelo k vnitrostátnímu přesídlování Němců, ke kterému vedly výkony pracovní povinnosti a potřeba pracovních sil. Důvody však byly i mnohem sofistikovanější. Rozptylem obyvatelstva se narušovala jejich koncentrace, což vedlo k urychlení procesu asimilace.⁸¹ S nadsázkou řečeno můžeme konstatovat, že toto období bylo počátkem konce nejvýznamnější národnostní menšiny v Českých zemích.

4.1.3. Němci v ČSR v dobách komunistické nadvlády

Únor 1948 a komunistický převrat odstartoval novou kapitolu v dějinách Československa. Hlavní vizí bylo budování tzv. beztřídní společnosti, která měla stát na principech „proletářského internacionalismu“. Vliv mezinárodní situace, hlavně tedy vývoj v Německu, kdy došlo k začlenění NDR do sovětské mocenské sféry, přinesl odbourání nejtvrdsích restrikcí vůči Němcům, avšak nikoli bez odporu a překážek.⁸² Zákony zaručovaly občanská práva bez rozdílu národnosti, rasy, či náboženského přesvědčení.⁸³ Ústavní listina z 9. května 1948 měla zaručovat rovnost občanů před zákonem bez ohledu na národní příslušnost. V podstatě tedy pokračovala v protimenšinové politice a o minoritních otázkách vůbec nehovořila.⁸⁴

Z nacionálně-politického hlediska nebyly etnické menšiny považovány za svébytné. I přestože Němcům byla v letech 1948-1949 usnadněna cesta k získání československého státního občanství, mnozí o ně nestáli nebo je přímo odmítali.⁸⁵ Jejich postavení bylo v poválečném období velmi složité. Byli vystavováni všemožným

⁸⁰ Tamtéž, s. 63.

⁸¹ Srov. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 104.

⁸² Srov. tamtéž, s. 104-105.

⁸³ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 75.

⁸⁴ Srov. PETRÁŠ, R., H. PETRŮV a H. Ch. SCHEU. *Menšiny a právo v České republice*. Praha: Auditorium, 2009. s. 97.

⁸⁵ Srov. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 105.

formám diskriminace a až do roku 1968 nebyli uznáni komunistickým režimem za národnostní menšinu.⁸⁶

Ideologie vládnoucí strany spočívala v odstraňování sociálních rozdílů. K tomu se váže i znehodnocení autonomie jednotlivých sociálních skupin, mezi které se Němci řadili. Problém, který komunistická strana v námi zkoumané minoritě spatřovala, nebyl pouze ideologický. V některých okresech tvořili Němci svou pracovní silou důležitou hospodářskou složku společnosti, a tak byla jejich loajalita k socialistickému státu pro KSČ velmi důležitá. Partaj však zároveň spatřovala problém v možných vazbách překračujících západní hranice, díky kterým existovala možnost zpochybnění legitimacy strany.⁸⁷ Němci byli kvůli množství kapitálu často spojováni s vyšším postavením v sociální hierarchii, za což byli stavěni do role vykořisťovatelů českého lidu.⁸⁸ Hovořilo se o tom, že by v roli menšiny mohli fungovat jako nástroj protičeskoslovenské aktivity západoněmecké vlády. Argumentem pro nepřiznání oficiálního statusu národnostní menšiny, bylo také tvrzení, že se jejich problém vyřešil již v roce 1945 odsunem a z původní menšiny zbylo jen nepatrné množství osob, které byly rozesety na různých místech.⁸⁹

Nevole uznat postavení národnostní menšiny spěla k tomu, že její občané neměli školy v německém vyučovacím jazyce, neexistovala dvojjazyčnost na úřadech a nápisech a v neposlední řadě neexistoval žádný kulturní či jiný spolek. To vše mělo vést k postupné asimilaci, ke které měly být obzvláště mladší generace náchylné.⁹⁰

Němcům neulehčoval situaci ani postoj české společnosti. Silné protiněmecké nálady, které hraničily až s nacionalismem, se následně projevovaly v nejrůznějších podobách.⁹¹ Dobové zprávy a záznamy hovoří o tom, že někteří čeští občané psali různá udání, ve kterých je obviňovali z přetrvávajícího obdivu k nacismu. V každodenním životě se to pak projevovalo například šikanou ve frontách na maso. I přestože si Němec poctivě vystál frontu, u pokladny ho nechtěli obsloužit a nebo ho se slovy „Němci dozadu!“ vykázali nakonec.⁹² Efekt to mělo takový, že nejen majoritní společnost, ale také menšinové německé obyvatelstvo začalo propadat podobným názorovým trendům,

⁸⁶ Srov. KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III., IV.* Brno: Doplněk, 2002. s. 30.

⁸⁷ Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 149-150.

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 155.

⁸⁹ Srov. KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III., IV.* Brno: Doplněk, 2002. s. 30.

⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 30 – 31.

⁹¹ Srov. tamtéž, s. 30 – 31.

⁹² Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 227.

což vedlo v důsledku k prohlubování vzájemné izolace českých a německých obyvatel.⁹³

Národní život a jeho autentický rozvoj byl utlačován totalitní povahou komunistického režimu. Vývoj německého etnika byl ovlivněn rozptýleným osídlením, částečnou sociální skladbou a nepříznivou strukturou rozložení věku s pohlavím. Mnoho Němců se tak začalo přiklánět k české, potažmo slovenské, národnosti. Intenzivní přizpůsobování majoritnímu stylu života a vzorům a normám chování, bylo vyvoláno nepřítomností jiných alternativ, bezvýhodností situace a s tím souvisejícími materiálními, sociálními a psychologickými důvody. Politické a administrativní tlaky vyvíjené proti menšině pak sehrály velmi důležitou roli při adaptaci na tehdejší poměry.⁹⁴

Podíváme-li se na celou situaci optikou občana německé národnosti tehdejší pohnuté doby, nebude nám dlouho trvat prozření, že takový člověk se ocital v krajně bezprizorní situaci. Po zkušenostech z prohrané války (ať už inklinoval k hitlerovskému režimu, nebo ne) a v tom lepším případě pouze odsunu lidí, s nimiž přicházel denně do styku, byl takový člověk odsouzen k životu na okraji společnosti. Miska vah společenské důležitosti se přelila z nadřazené rasy do stavu, ve kterém by snad nikdo z nás nechtěl být. Už jen to vedlo k znovuvytváření etnické identity českého národa a znovunabytí české hrdosti, můžeme-li vůbec o něčem takovém v kontextu těchto zkušeností hovořit.

Komunistické vedení a jeho vize „socialistické výstavby“ udávalo charakter asimilačních procesů. Všemožné ústupky vůči německé minoritě a jejich možnosti podílení se na společenském a kulturním životě byly politicky striktně kontrolovány. To vše přispívalo k jejich integraci do československé společnosti a výrazně ovlivňovalo životní podmínky německé menšiny v následujícím období, neboť v poválečných letech začala být uplatňována koncepce výstavby národního státu.⁹⁵

V éře, kdy se do samotného názvu země vměstnal přívlastek označující stát za socialistický, tedy hlavně v průběhu 50., 60. i 70. let, se němečtí obyvatelé po poválečném nuceném odsunu z české strany rozhodli v “nastaveném trendu odchodu ze

⁹³ Srov. KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III., IV.* Brno: Doplněk, 2002. s. 30 – 31.

⁹⁴ Srov. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace.* GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 105.

⁹⁵ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989).* Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 83-84.

země“ pokračovat.⁹⁶ Strach z budoucí existence a ztráty identity přinutil řadu lidí usilovat o emigraci.⁹⁷ Lidé tak jednali většinou zcela dobrovolně. Tentokrát však již prchali do SRN (Spolková republika Německo – Západní Německo) před komunistickým aparátem utuzujícím si moc v zemi.⁹⁸ Reakce české veřejnosti na sebe nenechala dlouho čekat. Diskuse na téma asimilace se vedly mnohem častěji a hovořilo se také o tom, zda neměl být odsun důraznější.⁹⁹

V roce 1950, kdy proběhlo sčítání lidu, se k německé národnosti přihlásilo 165 117 osob, což činilo 1,3 % z celkového obyvatelstva.¹⁰⁰ Každý se však mohl přihlásit na základě subjektivní volby, následkem čehož se přibližně 50 000 osob se svou etnicitou neidentifikovalo.¹⁰¹

24. dubna 1953 vešel v platnost zákon č. 34/1953 Sb., díky kterému všichni Němci, kteří měli trvalé bydliště v ČSR a doposud tak neučinili, kolektivně a jednorázově nabyli československé občanství.¹⁰² Názorová „přeorientace“ německého obyvatelstva byla jedním z cílů komunistů. Navzdory tomu nabízeli i určitý prostor pro kulturní vyžití v mateřském jazyce. Není třeba zmiňovat, že to probíhalo v ideologicky usměrněné podobě. Podstatnou roli hrály i vztahy čs. komunistického vedení k oběma státním zřízením na německém území. Propaganda pak šířila stereotypy typu „hodného“ a „pokrokového“ Němce z NDR, k němuž byl opakem „zlý revanšistický“ Němec ze Spolkové republiky.¹⁰³

V 50. letech převládal názor, že se měli Němci v lidově demokratické republice cítit jako „rovní mezi rovnými“. Měli tedy stejně jako ostatní občané příležitost uplatnit se ve veřejně společenském životě a rozvíjet svá národně kulturní specifika.¹⁰⁴ Cílem bylo, aby „v naší republice viděli svůj trvalý domov, o jehož šťastnou budoucnost se budou ze

⁹⁶ Srov. KURAL, Václav. Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát. Česko-německý rozchod. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 50.

⁹⁷ Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 213.

⁹⁸ Srov. KURAL, Václav. Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát. Česko-německý rozchod. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 50.

⁹⁹ Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 213.

¹⁰⁰ Srov. SOKOLOVÁ, Gabriela a kol. *Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR*. Praha: Academia, 1987. s. 35.

¹⁰¹ Srov. PETRÁŠ, R., H. PETRŮV a H. Ch. SCHEU. *Menšiny a právo v České republice*. Praha: Auditorium, 2009. s. 108.

¹⁰² Srov. tamtéž, s. 108.

¹⁰³ Srov. STANĚK, Tomáš. Němci (kultura, školství, nacionalismus). s. 30. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. KOCIAN, Jiří. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006. Dostupné také z: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf.

¹⁰⁴ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 117.

*všech svých sil přičiňovat a aby se sžívali s českým a slovenským lidem a dostali vřelý poměr k naší národní kultuře, národním dějinám apod.*¹⁰⁵

Významným krokem přispívajícím k likvidaci kultury německé minority po válce, byla absence obnovy německého menšinového školství, a tak se ztrátou občanských práv, pozbyla minorita i právo na vzdělání v mateřském jazyce, což mělo za následek narušení generační návaznosti uvnitř menšiny. Teprve v letech 1956-1958 došlo k zavedení kroužků německého jazyka na základě platných předpisů. S touto novinkou se však často neztotožňovalo místní české obyvatelstvo.¹⁰⁶

Důležitou roli v propagandě sehrál i týdeník „*Das Blatt der deutschen Werktätigen in der Tschechoslowakei*“ (volně přeloženo jako *Plátek německého pracujícího lidu v Československu*), který se značně zasloužil o prohloubení ideologického zpracování Němců tak, aby to vyhovovalo politické linii KSČ. I když časopis měl značně ideologický nádech a podporoval stranickou politiku, nelze mu upřít pozitivní úlohu, kterou sehrál ve vztahu k minoritě, jíž se tak dostalo do ruky tištěné slovo v mateřštině.¹⁰⁷

Definitivní vyřešení německé otázky, které bylo zakotveno i v ústavní listině z roku 1960, mělo za následek omezení stagnující řízené politické a kulturní práce v rámci německé národnosti. Do útroby menšiny se začala vkrádat pasivita, která se projevovala podílem na společensko-politických rituálech, ale také ve vztahu k nacionálně-kulturním specifikům skupiny. Etnická dezintegrace a asimilace tak dovedly komunistickou reprezentaci k úsudku, že německá menšina již vlastně jako svébytná skupina neexistuje, což bylo také jejich cílem. Ukazovalo se, že pokročilá asimilace v kombinaci s nedostatkem inteligence a absencí autentické kultury obohacená o zkušenosti získané v každodenním životě měly velký dopad na profil německé minority. Její angažovanost nedosahovala obstojné intenzity jako u ostatních politicky tolerovanějších menšin.¹⁰⁸ Oproti tomu se začaly objevovat nové argumenty upozorňující na to, že antigermánské nálady nijak nepřispějí k překonání zatrpklosti

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 117-118.

¹⁰⁶ Srov. NOSKOVÁ, Helena. Národnostní politika. s. 21. In *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. KOCIAN, Jiří. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006. Dostupné také z: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf.

¹⁰⁷ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 122-123.

¹⁰⁸ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989*. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 106.

německých občanů a mělo by se tedy začít s obnovováním klimatu vhodného pro socialistickou převýchovu Němců.¹⁰⁹

Z výsledků sčítání lidu z 1. března 1961 můžeme vyčíst, že poklesl v Československu počet osob hlásících se k německé národnosti zhruba o 25 000. Němci tak tvořili 1 % celkového obyvatelstva (140 402 lidí z toho 134 143 v českých zemích).¹¹⁰ Západoněmecké prameny však hovořily o číslech, která byla až o 60 tisíc vyšší. Domnívali se totiž, že řada obyvatel se k německému původu z všelijakých důvodů nechce přiznat.¹¹¹ Celkem trefně vystihuje názor Němců na komunistický aparát číslo 1651, které značí počet členů německé národnosti organizovaných v KSČ. Obyvatelé se totiž nenechali oklamat akcemi kampaňovitého charakteru a raději se zaměřili na zlepšení materiálních a existenčních podmínek. Tento rys se však nespécifikoval pouze na Němce, ale chovala se tak i většinová společnost.^{112 113}

Události, ke kterým došlo roku 1968, měly pochopitelně velký vliv i na politiku vedenou vůči národnostním menšinám. Je potřeba zmínit události Pražského jara, kdy jedním z nejdůležitějších impulsů vedoucím k angažovanosti Němců byl Akční program KSČ z 5. dubna 1968. Po dlouhé době v něm byla německá národnost nahlížena jako národní pospolitost. Jako ilustraci si zde uvedeme pasáž programové vize z Pražského jara.¹¹⁴ „*Je třeba, aby národnosti, přiměřeně ke svému celkovému počtu, byly reprezentovány v našem politickém, hospodářském, kulturním a veřejném životě; ve volených i výkonných orgánech je třeba zabezpečit aktivní účast národností na veřejném životě v duchu rovnoprávnosti a v duchu zásady, že národnosti mají právo samostatně a samosprávně rozhodovat o věcech, které se jich týkají.*“¹¹⁵

¹⁰⁹ Srov. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: Česká společnost a menšiny v pohraničí (1945 – 1960)*. Praha: Antikomplex, 2011. s. 214.

¹¹⁰ Srov. ŠAMANOVA, Gabriela. *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích* [online]. [cit. 2015-03-02]. s. 6. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3921/f11/100023_Samanova-narodnost.pdf.

¹¹¹ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 145-146.

¹¹² Srov. tamtéž, s. 154.

¹¹³ „*Ve vládnoucích strukturách se tehdy projevil určitý obav, že by se v řadách německé menšiny mohl prosadit zesílený vliv „nepřátelské ideologie“ ze Spolkové republiky. Tento problém poutal zájem režimní propagandy zejména po roce 1963, kdy došlo k jistému uvolnění turistických styků se SRN a Rakouskem. Návštěvy příbuzných a známých ze Západu, kteří sdělovali svým blízkým a přátelům v Československu informace o své životní situaci v ekonomicky prosperující, demokratické společnosti, sehrávaly z psychologického hlediska nemalou úlohu. Němci v pohraničních oblastech sledovali rovněž pořady rakouské a západoněmecké televize a poslouchali rozhlasové vysílání z těchto zemí, což nabízelo možnost srovnání a působilo na utváření jejich postojů k řadě politicky aktuálních otázek.*“

Zdroj: STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 150.

¹¹⁴ Srov. tamtéž, s. 158-159.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 159.

Přítrž tomu všemu udělala invaze vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna téhož roku. Němci tehdy zastávali názory a nálady stejné jako postoje drtivé většiny majoritního obyvatelstva. Situace byla natolik vyhrocená, že dokonce i Sudetští Němci se shodovali s Čechoslováky, že k míru a svobodě jejich vlasti se může dospět pouze ve svobodně sjednocené Evropě.¹¹⁶

Zmiňovaný rok byl pro české Němce významný i z dalšího důvodu. Díky zákonu č. 144/1968 Sb. z 27. října 1968 o postavení národností v ČSSR, totiž po dlouhé době opět byli uznáni za oficiální národnostní menšinu.¹¹⁷ Začátkem léta následujícího roku došlo dokonce k založení Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti (KSONN, Kulturverband), což byl naprostý odklon od dosavadní asimilační politiky vedené vůči této minoritě. Nové organizaci se dařilo vyvíjet relativně agilní činnost, avšak nemělo to dlouhého trvání. Záhy byla opět vtěsnána do ideologicko-politického rámce, který odpovídal zavedeným pořádkům.¹¹⁸

Po porážce Pražského jara následovalo takzvané normalizační období. V něm se díky utužujícímu se režimu zhroutily mnohé naděje nejen běžných Čechoslováků, ale také účastníků minorit. Veškeré kulturní instituce (Kulturverband nevyjímaje) prošly kádrovou změnou, což v důsledku znamenalo pokles popularity. Došlo k úpadku znalosti německého jazyka u mladších věkových kategorií, snížil se počet žáků německé národnosti na základních školách a ubylo i dětí v kroužcích nepovinné výuky němčiny. Nedostatek kvalifikovaných učitelů stěžoval Kulturverbandu ne příliš úspěšné pokusy o navyšování úrovně jazykových znalostí německých dětí. Celé to vyústilo až do situace, kdy většina dětí z národnostně homogenních i smíšených rodin přestala vnímat němčinu jako mateřský jazyk. Bilingvismus se stal výjimkou. Omezenost vrstvy inteligence a její potenciál potvrzují statistická data z října roku 1988, kdy počet vysokoškoláků německé národnosti činil na celou ČSSR pouze 64 žáků denního studia.^{119 120}

¹¹⁶ Srov. tamtéž, s. 162.

¹¹⁷ Srov. PETRÁŠ, R., H. PETRŮV a H. Ch. SCHEU. *Menšiny a právo v České republice*. Praha: Auditorium, 2009. s. 23.

¹¹⁸ STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 106.

¹¹⁹ Srov. tamtéž, s. 106 – 107.

¹²⁰ Sestupná tendence v počtu přihlášených k německé národnosti pokračovala i v 70. a 80. letech. Na území českých zemí bylo v první zmiňované dekádě 80 903 obyvatel a při sčítání z roku 1980 deklarovalo německou národnost již jen 58 211 osob.

Zdroj: Srov. SOKOLOVÁ, Gabriela a kol. *Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR*. Praha: Academia, 1987. s. 35-38.

Na německé etnikum v 80. letech mělo obrovský dopad normalizační období. Veškeré aktivity KSONN (cca 8000 členů v 60 místních organizacích) byly nadále podmíněny ideologicko-politickými vlivy a kulturní tvorba spolu se zájmovou uměleckou činností se potýkala s překážkou plynoucí z věkové a vzdělanostní skladby etnika. Velkou snahou svazu bylo poskytnout Němcům alespoň nějaké kulturní vyžití v jejich mateřštině, avšak kvůli manifestovaným prorežimním postojům nebyl schopen vypořádat se s narůstající politickou a morální krizí společnosti, zvláště pak zaujmout méně konformní jedince. Zjednodušeně řečeno dospějeme k závěru, že situace menšiny byla charakterizována vztahem většiny Němců k alternativám typu asimilace či vystěhování.¹²¹ Na sklonku 80. let pak byla situace určována několika významnými faktory plynoucími z dosavadního vývoje. Rozptýlené osídlení, značně deformovaná sociální skladba, struktura vzdělání, kvalifikace a ani demografie neodpovídaly stabilním podmínkám pro život národnostní menšiny, to vše si vybralo svou daň na vysoké úrovni nezájmu o etnicky relevantní otázky způsobené pokročilou asimilací.¹²²

4.2. Německá minorita v období od otevření hranic až po vznik samostatné ČR

V předchozí kapitole jsem rozebírali spletnosti situace, se kterou se musela německá minorita na území Českých zemí vypořádat v průběhu 20. století. Hovořili jsme o důvodech, které vedly ke snižování počtu jejich příslušníků před sametovou revolucí a nyní se podíváme na to, co se s menšinou dělo v období, ve kterém započaly veškeré transformační procesy.

Po pádu komunismu došlo ke konfrontaci německé menšiny s novou realitou, se kterou bylo ne vždy snadné se vyrovnat. Složitost situace, ve které se menšina opět probouzela k životu při současné snaze orientovat se v často se měnících podmínkách na bitevním poli politického dění, podávala mimo jiné svědectví i vyjádření jejich příslušníků. Byla to často svědectví, ve kterých se mísily ozvuky radosti ze svobody a naděje v lepší zítřky s pocity skepse. Mluvilo se o novém začátku, o startu z „bodů nula“, od kterého nebude lehké se odpoutat, o potřebě vyjít „ze stínu minulosti“ a izolace. Usilovalo se o to, aby „zamlčená národnost“ opět povstala na úroveň

¹²¹ Srov. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 107.

¹²² Srov. STANĚK, Tomáš. K současnému postavení německé menšiny v České republice. s. 88. In: *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 13. a 14. října 1998 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. SOKOLOVÁ, ŠRAJEROVÁ (eds.). Opava: Slezský ústav SZM, 1998.

plnoprávného společenství s patřičnou sebedůvěrou. Rozporuplné zkušenosti Němců ovšem srážely přílišný optimismus na praktický realismus.¹²³

Podstatné změny, k nimž došlo, ovlivnily pochopitelně život etnika. Zapříčinily se o zvýšenou veřejnou aktivitu jeho příslušníků, ale současně o její diferenciaci a názorovou rozpolcenost uvnitř skupiny. Velkým problémem bylo nadále zmírnění nepříznivého dopadu „generační mezery“ v německé populaci, a to jak ve vztahu k jejímu kulturnímu profilu a celkovému společenskému statusu, tak i na zformování autentické, v současnosti pluralitně rozvrstvené reprezentace.¹²⁴

Po revolučních zvratech z listopadu 1989 se začaly objevovat hlasy, které s poukazem na historickou příležitost projevit po dlouhé době zcela veřejně vztah k vlastní etnicitě předpokládaly, že se počet lidí hlásících k německé národnosti o něco zvýší.¹²⁵ Výsledky sčítání obyvatelstva z března 1991 však tato očekávání (s výjimkou Slovenska) nepotvrdily. V tehdejší České a Slovenské Federativní Republice potvrdilo německou národnost 53 970 osob. Oproti předchozímu sčítání z roku 1980 se tedy jednalo opět o úbytek, který činil v České republice až 16,6 %. To znamená, že se na českém území vyskytovalo pouhých 47 789 občanů německé národnosti.¹²⁶ Dle Tomáše Staňka došlo k tak významnému poklesu také proto, že se spousta Němců ke své národnosti opět nepřiznala. Tentokrát však z důvodu antiněmeckých akcentů postkomunistické propagandy a to hlavně ve vztahu k hodnocení odsunu a majetkoprávního vyrovnání.¹²⁷ Asimilační tendence vedoucí ke snižování počtu přihlášených při sčítání posiloval významně i vysoký počet národnostně smíšených manželství.¹²⁸

Podstatným zlomem ve vztahu mezi ČSFR a SRN a existence jejich národnostní menšin se stala Smlouva o dobrém sousedství podepsaná dne 27. února 1992. Tento

¹²³ Srov. tamtéž, s. 88-89.

¹²⁴ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 196.

¹²⁵ Srov. tamtéž, s. 196.

¹²⁶ Srov. STANĚK, Tomáš. K současnému postavení německé menšiny v České republice. s. 89. In: *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 13. a 14. října 1998 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. SOKOLOVÁ, ŠRAJEROVÁ (eds.). Opava: Slezský ústav SZM, 1998.

¹²⁷ Srov. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v Českých zemích (1948 – 1989)*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. s. 196.

¹²⁸ Srov. STANĚK, Tomáš. K současnému postavení německé menšiny v České republice. s. 89. In: *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 13. a 14. října 1998 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. SOKOLOVÁ, ŠRAJEROVÁ (eds.). Opava: Slezský ústav SZM, 1998.

dokument upravuje a formuluje menšinová práva, v rámci kterých se hovoří o zakotvení a garanci lidských, občanských, politických a národnostních práv.¹²⁹ Tím došlo k definitivnímu narovnání vztahů mezi většinovou a menšinovou populací a zároveň vzájemného vztahu obou zemí. Koncept uniformity tak byl definitivně překročen a jednotlivým národnostem se dostalo možnosti budovat opět svou etnickou identitu.

Kontroverzní jméno Kulturního sdružení občanů ČSSR německé národnosti (KSONN) spolu s jeho pasivitou a ne příliš uspokojující znalostí nově založeného Svazu Němců, dále pak problémy komunikace, obtížná finanční situace a všeobecně patrná nechuť k centrálnímu svazu, vedly k tomu, že německá národnostní skupina v rozvíjejících se demokratických poměrech neměla jednotné zastoupení. To vytvořilo podhoubí pro vznik Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (SNČMS)¹³⁰, které bylo 19. 1. 1993 zaregistrováno ministerstvem vnitra.¹³¹ Shromáždění mělo být odpovídající organizační základnou a autentickou reprezentací minority, která by zastupovala zájmy menšiny.¹³²

¹²⁹ Srov. Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze. *Smlouva o dobrém sousedství* [online]. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://www.prag.diplo.de/Vertretung/prag/cs/03/Deutsch__tscheschische_Beziehungen/seite__vetrag__gute__nachbarschaft__cz.html.

¹³⁰ Hlavním cílem SNČMS je seberealizace německé národnostní skupiny pomocí následujících akčních kroků:

- Pomocí kulturního uspokojování potřeb národnostní menšiny rozšiřováním německých kulturních hodnot všech dob.
- Spoluúčast Shromáždění při vydávání novin, časopisů a bulletinů v němčině a vydáváním publikací, které popisují a zobrazují tradice německé národnostní menšiny.
- Shromáždění aktivuje činnost a péči jak o německou kulturu a řeč, tak o mezinárodní kulturu.
- Shromáždění podporuje spolupráci s kulturními institucemi nejen německy mluvících zemí, ale i jiných států.
- Shromáždění podporuje zřizování a chod kontaktních středisek v České republice.
- Zřizováním zájmových kroužků pro regionální kulturu.
- Na úseku výchovy mládeže a mladistvých ve spolupráci s úřady České republiky bude působit ve prospěch základních bilingvních škol s návazností dalšího vzdělávání ve školských zařízeních v Německu.
- Bude usilovat o přijetí a spolupráci Shromáždění s mezinárodními organizacemi národnostních menšin a integrovat se do těchto korporací.
- Cíleně podporuje občany německé národnosti v podnikatelské oblasti.

Zdroj: GÖTZE, Andreas. Německá menšina v České republice po roce 1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 113.

¹³¹ Srov. GÖTZE, Andreas. Německá menšina v České republice po roce 1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 112-113.

¹³² Srov. STANĚK, Tomáš. K současnému postavení německé menšiny v České republice. s. 90. In: *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 13. a 14. října 1998 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. SOKOLOVÁ, ŠRAJEROVÁ (eds.). Opava: Slezský ústav SZM, 1998.

Andreas Götze, německý teolog a filosof, člověk zabývající se mezináboženským dialogem, se však domnívá, že úsilí o znovuoživení identity národnostní skupiny či její seberealizaci je z fyzických důvodů značně omezené. Za fyzické důvody považuje již několikrát zmiňované dopady asimilační politiky komunismu na teritoriální rozptýlení a nepříznivou věkovou strukturu. V nejlepším případě, za který lze považovat aktivní zapojení a podporu většiny, se to vše však jeví tak, že může jít již pouze o péči o kulturní tradice a zachování úplné historie jako součásti dějin této země.¹³³

4.3. Německá národnostní menšina v České republice

Německá národnostní menšina měla na území českého státu téměř vždy velmi specifické postavení. Jak jsme si nastínili v předchozích kapitolách, nebylo vždy zcela záviděníhodné. V nadcházející části bakalářské práce budeme hovořit o stavu, do kterého se minorita transformovala po revoluci a v jakém se nachází dnes. Povíme si, jaké jsou příčiny toho, že i ve svobodném světě neustále dochází ke snižování počtu českých Němců a jaké nástroje používá minorita pro utužení své etnické identity.

Se vznikem samostatné České republiky došlo k obrození života národnostních menšin a spolu s tím i německé minority, která zaujímá v demografické struktuře, ba i v historických souvislostech velmi specifické místo. V současné době se příslušníci této menšiny nejčastěji vyskytují v oblouku východního, severního a západního pohraničí,¹³⁴ tedy prakticky na území bývalých Sudet, a také v hlavním městě Praze. Těsně po revoluci tvořili Němci třetí nejpočetnější národnostní menšinu a to se nezměnilo ani při dalším sčítání obyvatel konaném na přelomu tisíciletí. Podle sčítání z roku 1991 se k německé národnosti přihlásilo přes 48 tisíc obyvatel, avšak při dalším sčítání se jich přihlásilo téměř o jednu pětinu méně. Tento jev však není ničím unikátní. K trvalému snižování jejich stavu dochází již od poválečného odsunu.¹³⁵ Fakt, že se v nastaveném trendu celkem stabilně pokračuje, dosvědčují i čísla z posledního sčítání

¹³³ Srov. GÖTZE, Andreas. Německá menšina v České republice po roce 1989. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. s. 119.

¹³⁴ Srov. SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostněmenšinová politika. In: *Menšiny a právo v České republice*. PETRÁŠ, PETRŮV, SCHEU (eds.). Praha: Auditorium, 2009. s. 161.

¹³⁵ Srov. Český statistický úřad. *Národnostní složení obyvatelstva-2001* [online]. 2003-10-31 [cit. 2014-10-28]. s. 27. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541815/kapitola3.pdf/34b8ae6d-8c70-4ac4-a922-f144c8a29062?version=1.0>.

z roku 2011, kdy se počet lidí hlásících k německé národnosti snížil oproti roku 2001 o více než 50 %. K výlučně německé národnosti se tedy přihlásilo pouze 18 658 osob.¹³⁶

Důsledek můžeme hledat u nepříznivé věkové struktury. Výrazný pokles počtu těchto osob má objektivní příčiny ve stále se zhoršující věkové skladbě, která má počátky v asimilačním přístupu, jež vůči nim zastávala předchozí komunistická vláda. Nesmíme však opomenout ani integraci mladších věkových ročníků do majoritní společnosti, ke které dnes dochází následkem rozprostření minority v rámci celé republiky.¹³⁷

To vše, jak tvrdí Andrej Sulitka z Etnologického ústavu Akademie věd České republiky, vede ke ztížení možností jakéhokoli rozvoje aktivit. Navzdory všem úskalím participuje minorita (v podobě občanských sdružení) na programech dotovaných českým státem, což má za následek alespoň nějakou příležitost kulturního rozvoje. Neměli bychom zapomínat ani velkorysou pomoc Německé spolkové republiky, která se rovněž angažuje na podpoře svých krajanů žijících v zahraničí.¹³⁸

Německá minorita disponuje, stejně jako v období federace, dvěma stěžejními organizačními uskupeními - Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (SNČMS) a Kulturní sdružení občanů německé národnosti v ČR (KSONN). Počet členů organizovaných v SNČMS se v současné době pohybuje kolem 5800. KSONN pak eviduje více než 2000 členů ve 28 základních organizacích.¹³⁹

Za prolomení ledů generační rozpolcenosti národa můžeme považovat mládežnickou organizaci JUKON neboli Jugendkontakt-Organisation, která působí při Shromáždění Němců a sdružuje okolo 120 mladých lidí ve věku od 18 do 30 let.¹⁴⁰

Pro lepší představu o aktivitách těchto sdružení, si vypůjčíme část textu od již zmiňovaného doktora Sulitky. „*Organizace pořádají kurzy němčiny, semináře pro mládež i seniory s různou tematikou, nejrůznější kulturní akce na udržení tradic, výstavy*

¹³⁶ Srov. Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2012*. Úřad vlády ČR, 2013. s. 10. Dostupné také z:

http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_2012_tiskarna.pdf.

¹³⁷ Srov. Český statistický úřad. *Národnostní složení obyvatelstva-2001* [online]. 2003-10-31 [cit. 2014-10-28]. s. 27. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20541815/kapitola3.pdf/34b8ae6d-8c70-4ac4-a922-f144c8a29062?version=1.0>.

¹³⁸ Srov. SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostněmenšinová politika. In: *Menšiny a právo v České republice*. PETRÁŠ, PETRŮV, SCHEU (eds.). Praha: Auditorium, 2009. s. 162.

¹³⁹ Srov. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Německá národnostní menšina* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=6631>.

¹⁴⁰ Srov. tamtéž, [cit. 2015-05-04].

apod. *Ve spolupráci s českými občany a kraji organizují také pomoc při obnově kostelů, restaurování památek a sociální výpomoc slabším a nemocným osobám.*¹⁴¹

Nesmíme opomenout ani periodika vydávaná sdruženími, jako jsou *Prager Volkszeitung*, vydávané Kulturním sdružením, a *Landes Zeitung*, čtrnáctideník publikovaný Shromážděním Němců.¹⁴² Jejich význam, mimo jiné, spočívá v podpoře při budování pocitu sounáležitosti značně decentralizované německé minority, čímž se stávají morálně velmi významnými prvky pro budování etnické identity.

Hovoříme-li o kulturních aktivitách německé národnostní minority v Česku, je potřeba vyzdvihnout rovněž vzdělávání v německém jazyce, které v ČR probíhá na více místech a mezi jehož významné protagonisty se řadí Goethe-Institut. Goethe-Institut je kulturní organizací Spolkové republiky Německo, jenž má celosvětovou působnost. Mezi jeho stěžejní aktivity se řadí znalost německého jazyka v zahraničí. Podílí se také na zahraniční kulturní a vzdělávací politice, kdy poskytováním informací o společenském životě působí jako zprostředkovatel aktuální tváře Německa.¹⁴³ Těmito aktivitami rovněž upevňuje pozici německého jazyka v českém vzdělávacím systému. Svou činností oslovuje Goethe-Institut obyvatele ČR všech věkových kategorií,¹⁴⁴ čímž implicitně napomáhá k formování názorů majoritní společnosti na německou menšinu. Díky jeho záslužné činnosti mají nejen studenti možnost doplnit si své vzdělání, avšak poskytuje i prostor pro kariéru a osobní rozvoj jak učitelům německého jazyka, tak i lidem, kteří o Německo projevují jakýmkoli způsobem zájem. Dle mého osobního názoru je význam této instituce na vliv obecného povědomí a smýšlení o našem západním sousedovi velmi důležitý.

Jazyk, který se používá v běžné konverzaci mezi příslušníky minority, bývá převážně německý. U smíšených rodin to však již není pravidlem. Německý jazyk je často využíván také na kulturních akcích, ve spolkových děních, při jednáních s krajanskými spolky a v neposlední řadě také na členských schůzích. Informace, že se

¹⁴¹ SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostněmenšinová politika. In: *Menšiny a právo v České republice*. PETRÁŠ, PETRŮV, SCHEU (eds.). Praha: Auditorium, 2009. s. 162.

¹⁴² Srov. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Německá národnostní menšina* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=6631>.

¹⁴³ Srov. Goethe institut. *Jaká je úloha Goethe-Institutu v České republice?* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.goethe.de/ins/cz/pru/uun/csindex.htm>.

¹⁴⁴ Srov. tamtéž, [cit. 2015-05-04].

ke kontaktu s českými úřady používá nejčastěji čeština, popřípadě se využívají tlumočnické služby, pak není překvapující.¹⁴⁵

Nahlédneme-li na církevní příslušnost, hlásí se občané německé národnosti v ČR převážně k římskokatolické církvi. V oblastech s větší koncentrací příslušníků minority se dokonce konají nedělní bohoslužby i v německém jazyce.¹⁴⁶ S rostoucím věkem občanů německé národnosti a snižujícím se zájmem mladších generací o věci církevní, se tento jev již nevyskytuje tak často, jako tomu bylo donedávna. Svou roli na tom hraje i znalost jazyka představitelů farnosti.¹⁴⁷

O tom jakým způsobem se konkrétně transformovaly vztahy mezi českou majoritou a německou minoritou si více povíme v následující kapitole.

4.4. Česko-německé vztahy

Pro lepší pochopení kulturní transformace České republiky a určení, zda k ní ve vztahu k německé minoritě vůbec došlo (či stále dochází), si v následujícím textu uvedeme několik argumentů obou zainteresovaných stran a pokusíme se je pochopit v kontextu celkové společenské situace, čímž si dopomůžeme ke zjištění, s jakou etnickou identitou se identifikují čeští Němci a jaký postoj zaujímají samotní Češi. Budeme hovořit o tom, co nás vede k vymezování se vůči národnosti, se kterou koexistujeme již celá staletí, jaký postoj zaujímá česká veřejnost k německé minoritě a jak se liší od toho, co si myslí o Německu.

Za naprosto klíčovou událost, která významným způsobem transformovala podobu vzájemných vztahů mezi oběma zeměmi, můžeme považovat *Česko-Německou deklaraci o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji*, která byla podepsána 21. ledna 1997. Význam deklarace spočívá v tom, že se oba státy shodly na zločinném charakteru aktů, jimiž si oba národy v minulosti ublížily a zároveň potvrzují, že spáchané křivdy jsou již věcí minulosti. Z toho důvodu jejich vzájemné vztahy budou

¹⁴⁵ Srov. SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostněmenšinová politika. In: *Menšiny a právo v České republice*. PETRÁŠ, PETRŮV, SCHEU (eds.). Praha: Auditorium, 2009. s. 162.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 162.

¹⁴⁷ Například v obci Žacléř (nedaleko od města Trutnova) se s tímto problémem setkali poměrně nedávno. Mladší generace obyvatel již nedisponuje takovou znalostí němčiny, jako tomu bývalo dříve, a tak aby bylo vyhověno všem stranám a církev si napříč jazykovým bariérám zachovala přízeň věřících, spolupracuje farář s německy hovořícími místními obyvateli, kteří v průběhu bohoslužby přednesou úryvky z Bible, jež tematicky odpovídají zaměření jednotlivých bohoslužeb. (pozn. aut.)

orientovány hlavně do společné budoucnosti.¹⁴⁸ Podpisem dokumentu došlo k finálnímu narovnání vztahů mezi zmiňovanými zeměmi a to především na politické, ekonomické a kulturní úrovni.

Rétorika německé menšiny v České republice je více méně stejná, jako postoje sdružení, která hájí práva odsunutých Němců, a tudíž jsou společně také zahrnuty v kapitole s názvem *Rétorika hájící zájmy německé menšiny v ČR*.

Na internetových stránkách Ministerstva zahraničních věcí České republiky se uvádí, že „*současné vztahy mezi oběma zeměmi jsou na nejlepší úrovni v novodobé historii*“¹⁴⁹ a jejich udržování je považováno za dlouhodobou prioritu. Optikou ČR je Německo jedním z nejbližších a nejdůležitějších partnerů a vzájemný zahraniční obchod je dlouhodobě prioritou číslo jedna. *Česko-německé diskusní fórum*, jehož činnost napomáhá vzájemnému poznávání veřejností obou zemí a za cíl si klade kultivaci společného dialogu, pak hraje velkou roli i při charakterizování etnické identity.¹⁵⁰ Libor Rouček, spolupředseda rady diskusního fóra, napsal komentář na webu Hospodářských novin, ve kterém uvádí, že „*spolupráce Čechů a Němců se mnohdy v Evropě dává jako příklad úspěšného překonání problémů a zátěží minulosti i za vzor vztahů mezi větší a menší sousední zemí*.“¹⁵¹ Dále se v článku zmiňuje o společných hodnotách, které oba národy v rámci EU a NATO sdílejí a nevynechává ani informace o vzájemném obchodu, který dle jeho slov dosahuje ročně výše až 70 miliard eur, ze kterého ČR těží o 10 mld. eur víc než její partner. Zároveň však upozorňuje na fakt, že i přestože jsou oba národy propojeny kulturně, ekonomicky společensky a na úrovni mezilidských vztahů, neustále existuje prostor pro zlepšování.¹⁵²

I přestože se navenek česko-německé vztahy zdají být v celku pozitivní, na občanské úrovni můžeme pozorovat určitý druh nevraživosti plynoucí z křivdy, kterou si oba národy způsobily v první polovině minulého století. Napjaté vztahy, které lze stále i v současné době pozorovat mezi českou majoritou a německou minoritou, mají své dlouhodobé kořeny již v hluboké historii. Hlavním bodem sváru v současnosti však

¹⁴⁸ Srov. Velvyslanectví Spolkové republiky Německo v Praze. *Česko-Německá Deklarace* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.prag.diplo.de/Vertretung/prag/cs/03/Deutsch_tscheschische_Beziehungen/seite_deutsch_tschechische_erklaerung_cz.html.

¹⁴⁹ Velvyslanectví České republiky v Berlíně. *Stručné shrnutí bilaterálních vztahů* [online]. 2012-03-28 [cit. 2015-11-16]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/kratky_prehled_o_bilateralnich_vztazich.html.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, [cit. 2015-11-16].

¹⁵¹ Hospodářské noviny. *Češi a Němci. Sedmdesát let poté* [online]. 2015-06-03 [cit. 2015-12-05]. Dostupné z: http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-64107990-cesi-a-nemci-sedmdesat-let-pote?utm_source=mediafed&utm_medium=rss&utm_campaign=mediafed.

¹⁵² Srov. tamtéž, [cit. 2015-12-05].

nadále zůstává nedořešená otázka Benešových dekretů. Česká vláda bývá osočována převážně bývalými sudetskými Němci z diskriminace německé menšiny, i napříč tomu, že je německá menšina skrze své organizace v intenzivním vztahu s poradním orgánem vlády, Radou pro národnostní menšiny, a dva její zástupci jsou dokonce členy této Rady.¹⁵³ K prolomení ledů, jehož význam budeme moci posoudit až s odstupem času, došlo v první polovině roku 2015, kdy se oficiálně sudetoněmecký landsmanšaft¹⁵⁴ ústy představitele Berndta Posselta (nejvyšší představitel Sudetoněmeckého krajanského sdružení) zřekl nárokování majetkového vyrovnání po odsunu.

4.4.1. Rétorika hájící zájmy německé menšiny v ČR

V této kapitole budeme hovořit o argumentaci a problémových tématech, která německá minorita a různá sdružení podporující její aktivity považují za nedořešená, nehledě na *Deklaraci* a stanoviska z ní plynoucí. Zaměříme se především na rétoriku Hanse Korbela, bývalého prezidenta SNČMS a podíváme se na to, jaké reakce vyvolaly u německé a sudetoněmecké menšinové veřejnosti poslední kroky Berndta Posselta.

Nyní se podíváme blíže na to, co stanovuje Ing. Hans D. Korbel jako hlavní problémy, kterými žije německá národnostní menšina v tomto státě. Za nejcitlivější oblast, která podle jeho slov činí z Němců občany nižší kategorie, považuje majetkové vyrovnání a odškodnění. Příslušníci německé minority považují za hlavní křivdu, jež je na nich páchána, nedostatek zákona o restitucích, podle něhož je datum 25. února 1948 považováno za rozhodné ve vztahu k nároku na navrácení konfiskovaného majetku. Minorita je však toho názoru, že jí byl majetek státem zabavován podle zákonné předlohy uplatňované již před únorovým datem uznaným Čechy.¹⁵⁵

Korbelova kritika ovšem nekončí pouze u tohoto tématu. Navrch přidává argumenty, kdy se česká strana odvolává na zmíněnou zákonnou předlohu i v případech konfiskací, k nimž došlo po roce 1948. Ústavní soud se na základě nálezu z 8. 3. 1992 vyjádřil k celé situaci tak, že konfiskace majetku nebyla zacílena na národnostní skupinu, avšak právě naopak pouze proti jednotlivcům, jež se dopouštěli poškozování

¹⁵³ Srov. KOŠNAROVÁ, Tereza. *Česká společnost a národnostní menšiny 1918-2009*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy, 2010. s. 40 - 41.

¹⁵⁴ „Sudetoněmecký landsmanšaft (Sudetoněmecké krajanské sdružení, Sudetendeutsche Landsmannschaft Bundesverband (SL) je spolek hájící práva Němců, kteří byli po druhé světové válce nuceně vysídleni ze Sudet nebo odtamtud uprchli do Spolkové republiky Německo.“

Zdroj: Novinky.cz. *Sudetoněmecký landsmanšaft* [online]. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://tema.novinky.cz/sudetonemecsky-landsmansaft>.

¹⁵⁵ Srov. Tolerance. *Současné postavení německé národnostní menšiny v ČR* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.tolerance.cz/cesky/panel2000/paper09.htm>.

českého národa. Vyjádření doplňuje také informací, že má každý člověk možnost soudní cestou domoci se svého práva.¹⁵⁶

SNČMS je toho názoru, že Němci, kterým byl majetek konfiskován na základě právního aktu, by měli být rovněž na základě právního aktu zrovnoprávněni s ostatními občany. Jako národnostní skupina by tedy neměli být ze zákonných nároků vylučováni.¹⁵⁷

Další oblast podněcující nespokojenost SNČMS se týká národnostního školství, které je z důvodu velkého rozptýlení obyvatelstva těžce aplikovatelné v praxi. I přestože ČR disponuje zákonem o menšinovém školství, jsou představy německé minority takové, že by vzniku menšinových tříd mělo stačit vyjádření rodičů. Měla by být tedy aplikována stejná praxe, jako například v sousedním Polsku.¹⁵⁸

Následující bod kritiky je úzce spjatý se školstvím, protože se týká šíření informací v mateřštině. Nespokojenost spočívala hlavně v problematickém přístupu k hromadným sdělovacím prostředkům, kterým by členové minority mohli naslouchat.¹⁵⁹ V podstatě se jedná o kritiku nedostatečného prostoru pro realizování vlastní činnosti. Tento argument je, dle mého osobního názoru, zcela překonán moderními technologiemi, internetem a jeho sociálními sítěmi, skrze které mají příslušníci minorit příležitost sdružovat se a čerpat chtěné informace v množství, jaké jim dosud nikdy nikdo nenabídnul. Otázkou však zůstává problematika slučitelnosti starších generací s moderními výdobytky. Člověk však již nemusí vyvíjet příliš horečné úsilí, aby se s danou komunitou udržoval v neustálém kontaktu.

Podle Korbela jsou právě tyto vytyčené body kritiky jádrem specifické odlišitelnosti německé národnostní menšiny od těch ostatních.¹⁶⁰ My si můžeme pouze položit otázku k zamyšlení, zda země honosící se demokracií, která je kritizována za nerovný přístup k řešení minoritní problematiky, opravdu naplňuje předpoklady Listiny základních práv a svobod, když jsou proti ní mířeny kritiky tohoto druhu.

V březnu roku 2015 došlo ke zlomovému okamžiku v řešení majtkového vyrovnání odsunutých Němců. Jak již bylo zmíněno, předseda Sudetoněmeckého krajanského sdružení Berndt Posselt učinil důležitý krok v narovnání vztahů mezi znepřátelenými stranami, když ze stanov sudetoněmeckého landsmanšaftu oficiálně

¹⁵⁶ Srov. tamtéž, [cit. 2015-05-04].

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, [cit. 2015-03-18].

¹⁵⁸ Srov. tamtéž, [cit. 2015-03-18].

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, [cit. 2015-03-18].

¹⁶⁰ Srov. tamtéž, [cit. 2015-03-18].

vypustil formulaci, že se již nadále nebude usilovat o nárokování majetků zkonfiskovaného vysídlelcům. Jeho čin byl následně oceněn Steffenem Hörtlerem, předsedou bavorského sudetoněmeckého sdružení, který k tomu dodal, že jsou Češi a sudetští Němci na dobré cestě ke smíření, jejíž proces takřka není možné zastavit. Potlesk, který se oběma mužům dostal z řad několika tisíc sudetských Němců účastnících se shromáždění, dává za pravdu náladám volajícím po konečném urovnání vztahů.^{161 162}

Sáhodlouhé diskuse vedené pod internetovými články o aktivitách sudetských Němců na webech českých zpravodajských serverů, které často obsahují stovky až tisíce příspěvků od veřejnosti mající potřebu vyjádřit svá stanoviska, nám dávají závdavek k tomu, že témata týkající se této problematiky jsou stále hybateli rozpolcenosti českého národa.

4.4.2. Český pohled na restituční požadavky německé minority

V předchozí kapitole jsme hovořili o nejčastějších bodech kritiky české společnosti německou minoritou a sdruženími usilujícími o hájení zájmů bývalých sudetských Němců. Cílem této kapitoly je nastínit si postoj české strany na restituční požadavky, které jsou často diskutovaným tématem, a zasadit je do společenské situace a jejích poměrů. Jak vyplývá z předchozího textu, vztahy mezi českou majoritou a německou minoritou nedospěly téměř nikdy v průběhu 20. století k výraznějšímu zlepšení. V následujících odstavcích si proto uvedeme některé výroky usilující o narovnání těchto vztahů, stejně tak jako ty, které vystihují protisudetské nálady. Pro naše účely budeme vycházet mimo jiné i z přednášky historika Jaroslava Pánka, kterou se prezentoval na Evropském kongresu učitelů v Praze. Ve své studii poměrně jednoznačně vystihuje základní body nespokojenosti české strany s nárokováním si restitučních požadavků německou minoritou.

Klíčovým okamžikem k prolomení česko-německých vztahů, které dosud nebyly příliš vřelé, byl projev prezidenta Václava Havla, přednesený dne 7. února 1995

¹⁶¹ Srov. iDNES.cz a ČTK. *Vztahy s Českem se zlepšily, pochvaluje si lídr bavorského landsmanšaftu* [online]. 2015-05-25 [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/sudetonemecky-sjezd-2015-07q-/zahranicni.aspx?c=A150524_115852_zahranicni_im.

¹⁶² „V novém znění stanov, které landsmanšaft přijal, se místo toho mluví o odsouzení nezákonných vyvlastňování kdekoli ve světě a o vytvoření spravedlivého uspořádání, v němž bude garantováno právo národů na sebeurčení.“

Zdroj: iDNES.cz a ČTK. *Vztahy s Českem se zlepšily, pochvaluje si lídr bavorského landsmanšaftu* [online]. 2015-05-25 [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/sudetonemecky-sjezd-2015-07q-/zahranicni.aspx?c=A150524_115852_zahranicni_im.

v Rudolfinu. Kromě vstřícných gest směřovaných k německé straně, vymezil hranice požadavkům, jenž si nárokovaly sudetoněmecké organizace podporované některými bavorskými politiky. Mimo jiné vyjádřil Havel v projevu i český pohled, jakým je (nebo by mělo být) nahlíženo na konec česko-německého soužití v českých zemích.¹⁶³ Řekl, že „*tragický konec tisíciletého soužití Čechů s Němci netkví jen v poválečném vysídlení Němců. Smrtící ranou (...) bylo fatální selhání velké části našich občanů německé národnosti, kteří před demokracií, dialogem a tolerancí dali přednost diktatuře, konfrontaci a násilí, ztělesňovaných Hitlerovým nacionálním socialismem. (...) Poválečný odsun nemůžeme vypreparovat z jeho dějinných souvislostí a oddělit ho od všech hrůz, které mu předcházely a které k němu vedly.*“¹⁶⁴ Sudetským Němcům nakonec vyslal poselství, ve kterém zmiňuje, že jsou v naší zemi vítáni jako hosté, od kterých očekává, že budou ctít kořeny svých předků a jejich provázanost s místy, kde dříve žili.¹⁶⁵

Reakce české společnosti na Havlův projev byla převážně pozitivní, protože vyjádřil její myšlenky a zároveň obhajoval národní zájmy. To však neplatí o reakci landsmanšaftu, podle kterého prezident pouze ospravedlnil vyhnání a vinu přičkl sudetským Němcům. Na druhou stranu můžeme za téměř pozitivní reakci považovat tu od německé vlády, která svými vyjádřeními a požadavky přistoupila na výzvy ke zlepšení česko-německých vztahů.¹⁶⁶

I přestože oficiální postoj České republiky je díky *Deklaraci* jasně definován, národ nezaujímá zcela jednotné stanovisko v otázce německé minority. K tomu se váže téma požadavků na navrácení majetku a okolnosti s tím spojené. Paradoxní situace, která nastala, byla zapříčiněna dvěma hlavními myšlenkovými proudy, které se střetávaly na různých úrovních. Na jedné straně stojí nebývale vysoká úroveň vzájemných mezistátních vztahů, ke které tvoří protipól propagandistická kampaň v českém prostředí, jejímž cílem bylo přesvědčit Čechy, že přijetí sudetoněmeckého stanoviska je nezbytným krokem pro přijetí do Evropy. 90. léta a postkomunistický chaos dala prostor pro privatizaci velkého množství denního tisku do rukou dvou německých koncernů, což umožňovalo ovlivňovat českou veřejnost sudetoněmeckým názorem na

¹⁶³ Srov. Glosy.info. *Sudetoněmecký landsmanšaft – historie, struktura, cíle* [online]. 2004-08-02 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/sudetonemecky-landsmansaft-historie-struktura-cile/3>.

¹⁶⁴ Tamtéž. [cit. 2015-12-08].

¹⁶⁵ Srov. tamtéž. [cit. 2015-12-08].

¹⁶⁶ Srov. tamtéž. [cit. 2015-12-08].

vlastní historii.¹⁶⁷ Pánek dále uvádí, že „odsun sudetských Němců byl kauzálně oddělen od druhé světové války a byl pojat jako projev české (popřípadě komunistické) xenofobie vůči německé menšině jakožto nevinnému obětnímu beránku“,¹⁶⁸ což následně dosvědčuje tvrzením, že jeden z nejvýznamnějších představitelů československého státu, prezident Edvard Beneš, byl osočen ze spáchání genocidy. Dalším krokem pak mělo být zrušení a odčinění Benešových dekretů, které byly považovány za překážku pro přijetí ČR do EU.¹⁶⁹

Odmítavý pohled části české společnosti na restituční požadavky německé minority vycházející ze společenské situace, lze poměrně spolehlivě vystihnout následující citací: „*Příslušníci sudetoněmecké menšiny si po usazení v nové vlasti vytvořili jednostrannou a krajně zjednodušenou představu o tom, že jsou nevinnou obětí českého (tehdy československého) násilí. Dlouho čekali na vhodnou příležitost, aby znovu uplatnili nárok na právní a majetkovou restituci někdejšího postavení v českých zemích. Taková příležitost nastala po pádu komunistického režimu v listopadu 1989. Zatímco zejména militantní představitelé Sudetoněmeckého krajanského sdružení (Sudetendeutsche Landsmannschaft) měli vypracovanou jasnou doktrínu a disponovali prostředky k její propagaci, česká strana nebyla na tento tlak připravena. Komunistická ideologie byla odvržena a nové pojetí státu se teprve postupně rodilo, a to navíc v chaotické situaci rozpadu Československa. Ani česká historiografie nebyla na počátku devadesátých let schopna zaujmout jasné a argumentačně propracované stanovisko.*“¹⁷⁰ Toto vyjádření prakticky staví Český stát do role oběti, která je v okamžiku zbavení se komunistické řehole napadena militantní německou organizací bojující za práva svých odsunutých soukmenovců.

Poněkud radikálněji se vyjadřuje k celé situaci také kniha *Odhalená tvář Němců*, ve které jsou nejenom potvrzeny výše zmiňované argumenty, ale její autoři Jiří Vacek a Jiří Krutina se na více než 300 stránkách snaží zachytit německý národ a vše s ním spojené, jako zlý, nevyzpytatelný a agresivní s tendencemi kolonizovat svět. Pro ilustraci hněvu autorů vůči celému národu, kde se neštítí dopouštět generalizace, si uvedeme několik vět, kterými své dílo prezentují jak na webových stránkách, tak i na samotném přebalu knihy. „*Část německé veřejnosti vede dlouhodobě pomlouvačnou*

¹⁶⁷ PÁNEK, Jaroslav. *Národnostní a náboženské menšiny v tisíciletých dějinách českých zemí* [online]. 2002-05-13 [cit. 2015-11-18]. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/10500.html>.

¹⁶⁸ Tamtéž, [cit. 2015-11-18].

¹⁶⁹ Srov. tamtéž, [cit. 2015-11-18].

¹⁷⁰ Tamtéž, [cit. 2015-11-18].

mediální kampaň proti České republice a českému národu. Pokračuje v ní v hlásání rasistických lží, které tvoří podstatu hitlerovské propagandy. Tuto propagandu přejímá česky psaný denní tisk vlastněný německým kapitálem a částečně i Česká televize. (...)“¹⁷¹ V samotném díle jsou pak popisovány vztahy mezi oběma národy a zeměmi, které jsou prezentované poměrně ostře se vymezujícím českým pohledem. Krutina se v kapitole, *Velmi lidská slova z Německa*, vyjadřuje k dopisu, který zaslal německý prezident Joachim Gauck svému českému protějšku a upozorňuje na jeho smířlivost a současně i přímocharost, s jakou je v něm vyjádřena lítost nad událostmi z druhé světové války. Autor však zároveň upozorňuje na rétoriku sudetoněmeckého landsmanšaftu a Berndta Posselta, který se restitučních požadavků dlouhou dobu aktivně dožadoval.¹⁷² Uvádí, že „pro Českou republiku je partnerem jenom Německo jako takové, nikoliv nějaký ukřičený představitel organizace, u jejíhož založení byli aktivní členové SS a dalších nacistických organizací a kteří svou činnost překryli „křesťanským hávem“ a usilují o náhradu zkonfiskovaného majetku¹⁷³ a o tzv. právní prosazení nároku na sebeurčení v českých zemích.“¹⁷⁴

I přestože se nám na základě všemožných oficiálních vyjádření může otázka navrácení majetku odsunutým Němcům zdát jako již uzavřené téma, zůstává bezesporu i dnes velmi diskutovaným problémem ve vztazích mezi českou majoritou a německou minoritou.

5. K etnické identitě českých Němců v 21. století

V předchozích kapitolách jsme hovořili o vývoji německé národnostní menšiny a transformaci jejích vztahů s českou majoritou. Nyní se zaměříme na etnickou identitu této národnosti v současné době a pokusíme se určit, co stojí za dlouhodobým snižováním jejího počtu a jak tomu lze předejít. Pomůže nám k tomu studie politologa Lukáše Novotného, ve které je tato problematika dobře rozpracována.

Jak jsme se již zmiňovali dříve v textu, víme, že v současné době tvoří německá národnostní skupina v České republice společenství menšího charakteru, které není

¹⁷¹ VACEK, Jiří. *Odhalená tvář Němců* [online]. [cit. 2015-11-05]. Dostupné z: http://www.jirivacek.cz/index.php?page=shop.product_details&flypage=shop.flypage&product_id=427&category_id=28&manufacturer_id=0&option=com_virtuemart&Itemid=26&vmcchk=1.

¹⁷² VACEK, Jiří a Jiří KRUTINA. *Odhalená tvář Němců*. Praha: Krutina Jiří – Vacek, 2013. s. 195-197.

¹⁷³ Citovaný odstavec je z publikace vydané roku 2013 a tudíž nepostihuje změny, ke kterým došlo na začátku roku 2015. Informace týkající se náhrady zkonfiskovaného majetku tedy není platná a je zde uvedena pouze z důvodu zachování celistvosti citovaného textu. (pozn. aut.)

¹⁷⁴ VACEK, Jiří a Jiří KRUTINA. *Odhalená tvář Němců*. Praha: Krutina Jiří – Vacek, 2013. s. 197.

nijak centrálně lokalizováno. Výsledky posledního sčítání lidu z roku 2011 udávají, že se zde vyskytuje přesně 18 772 obyvatel hlásících se k německé národnosti. Minorita tak na základě dlouhodobého úbytku svých příznivců nedosahuje ani na pozici třetí nejpočetnější národnostní menšiny v ČR, kterou doposud byla.¹⁷⁵ To však neznamena, že bychom měli její existenci a potřeby nějak přehlížet, ale právě naopak nás to nutí zamyslet se nad tím, co jsou ty hlavní příčiny současnosti, které působí negativně na její demografický růst.

Lukáš Novotný přichází se čtyřmi základními rovinami problému, mezi které řadí sociodemografickou situaci, německý jazyk, svazovou činnost a kulturní aktivitu a v neposlední řadě také absenci etnické inteligence.¹⁷⁶

Jak jsme si ukázali v předchozích kapitolách, víme, že počet příslušníků německé národnostní menšiny se v průběhu celého dvacátého století snižoval. Jinak tomu není ani v 21. století. Příčiny můžeme spatřovat v poměrně zdařilém procesu asimilace těchto lidí za minulého režimu. Novotný hovoří dokonce o jakémsi odchodu německé menšiny, kdy proces snižování jejich stavu téměř není možné zastavit. Počty Němců stěhujících se do České republiky po sametové revoluci jsou minimální a tito nově příchozí často ani nemají české státní občanství. Jejich zájmy jsou často velmi málo slučitelné se zájmy národnostní menšiny a sdružení při ní fungujících.¹⁷⁷ Na základě těchto informací a těch, o kterých jsme hovořili v kapitole *Německá národnostní menšina v České republice*, můžeme usoudit, že se etnická identita českých Němců slučuje s výskytem původního neodsunutého obyvatelstva této národnosti, které je často označováno za sudetské Němce.¹⁷⁸

Svazová činnost a kulturní aktivita je v současné době soustředěna převážně do rukou KSONN a SNČMS, které se často vymezují vůči majoritní společnosti kritikou institucionalizace a diskriminačního zacházení v éře komunismu. Budeme-li hovořit o realizovaných aktivitách obou svazů, lze dospět k závěru, že většinou nedosahují

¹⁷⁵ Srov. Sekretariát Rady vlády pro národnostní menšiny. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2012*. Úřad vlády ČR, 2013. s. 10. Dostupné také z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_2012_tiskarna.pdf.

¹⁷⁶ Srov. NOVOTNÝ, Lukáš. *Aktuální problémy německé menšiny ve 21. století*. Acta Universitatis Carolinae Iuridica 1, 2013. s. 83. Dostupné také z: http://cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=49658.

¹⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 84.

¹⁷⁸ Srov. Za sudetské Němce jsou považováni i ti, kteří byli po válce odsunuti a kteří se dnes angažují v různých shromážděních, jako je například Sudetoněmecký landsmansaft.

Zdroj: Glosy.info. *Identifikace Sudetoněmeckého landsmansaftu, jeho stanovy a organizační struktura* [online]. 2004-08-02 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/sudetonemecky-landsmansaft-historie-struktura-cile/5>.

žádných vyšších kulturních hodnot, které by přispěly k rozkvětu menšiny. Pravidelné každoroční oslavy různých svátků konané sdruženími, často slouží pouze ke shledání jejich sympatizantů a členů, kterých je registrováno ani ne 8000. Důvody tak nízkého počtu můžeme hledat v zákazu sdružování se a potlačování jejich identity v minulém století.¹⁷⁹

Další rovinou problému při řešení otázky etnické identity českých Němců, je jazyk a jeho znalost. Popularita Němčiny v ČR i napříč značným výhodám, které její znalost přináší, není nijak vysoká a počet jejích uživatelů se snižuje. Novotný rozděluje tři základní věkové kategorie, kterými lze definovat příslušníky menšiny na základě jazykových dovedností. Generace starší 70 let, která disponuje dobrými znalostmi tohoto jazyka a hlásí se k němu jako k mateřštině. Generace starší 50 let, která se rovněž hlásí k němčině jako k mateřštině, ale již byla socializována v českém jazyce a její znalost odpovídá spíše prvnímu cizímu jazyku (tyto dvě skupiny se vyskytují převážně v oblasti bývalých Sudet). Poslední skupinu pak tvoří všichni ostatní, kteří se k minoritě také hlásí, ale znalost německého jazyka, kterou disponují je již jednoznačně na úrovni cizího jazyka. Jeho význam pro ně však hraje roli určujícího faktoru etnické identity.¹⁸⁰

Absence etnické inteligence je poslední úrovní, na které lze ilustrovat příčiny úbytku aktivního zájmu o německou menšinu. Opět se zde můžeme odrazit od práce Lukáše Novotného. Lidí, kteří zastupují tuto vrstvu národnostní minority, není mnoho. Problém však nespočívá ani tak v žalostném počtu, jako spíše v nezájmu reprezentovat prospěch minority a prosazovat intelektuální rozvoj.¹⁸¹ „*Přitom je evidentní, že bez těchto osob a bez jejich soustředěné kulturní, politické a ekonomické aktivity ve prospěch českých Němců je rozvoj jakékoli menšiny z dlouhodobého hlediska nemožný.*“¹⁸²

¹⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 85-86.

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 89.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s. 90.

¹⁸² Tamtéž, s. 90.

Závěr

V bakalářské práci jsme se zabývali především vztahem německé národnostní minority a české majoritní společnosti. Hlavním cílem práce byla deskripce proměny těchto vztahů v kontextu kulturní transformace České republiky a vývoj etnické identity českých Němců.

Práci můžeme rozdělit do dvou základních částí. V první části se v několika kapitolách zaměřujeme na obecné vztahy mezi českou majoritou a národnostními minoritami na území Českých zemí. Popisujeme si vývoj, kterým prošly v minulém století a hovoříme také o kulturní transformaci, ke které ve vztahu k minoritám došlo. Hodnotíme situaci, s jakou se musely a stále musejí potýkat menšiny na území České republiky napříč jednotlivými dekádami, za jejichž milníky považujeme významné události, které ovlivnily formování národní identity české společnosti od vzniku první republiky.

V druhé polovině práce analyzujeme česko-německé vztahy v kontextu kulturní transformace ČR. Na příkladu specifické německé minority hodnotíme vztah většinového českého obyvatelstva k jinakosti. Na tomto místě je potřeba říci, že ať bychom si pro analýzu transformace vybrali jakoukoli menšinu vyskytující se u nás, téměř v žádném případě bychom ji nemohli použít jako všeobecný vzorec pro nahlížení na minority ostatní a to z velmi prostého důvodu. Jak jsme si ukázali na příkladu německé minority a vztazích České republiky se Spolkovou republikou Německo, identita, s jakou se její členové musejí v české společnosti vypořádávat, je unikátní a je tomu právě z důvodů společné historie obou národů. Kdybychom si pro zkoumání kulturní transformace vybrali například minoritu vietnamskou, výsledkem by nám dozajista nebyla hořkost, se kterou se oba národy musí vyrovnat z důvodu činů našich předků a dokonce ani intelektuální boj o národní hrdost. S trochou nadsázky bychom konstatovali, že Vietnamci jsou „obchodníci na tržištích“ a ve výzkumu bychom se zabývali tím, jak byla transformována kultura ČR po vizuální stránce. Nebyla by nám však umožněna analýza boje za českou národní hrdost, která se již dlouhou dobu vymezovala vůči všemu germánskému.

V posledním desetiletí minulého tisíciletí došlo v České republice k významným kulturně-společenským transformacím, které zanechaly stopu na tom, jak jsou Češi vnímáni svým okolím, stejně tak jako jak ho sami vnímají. Etnická identita Českého národa byla, a neustále je, ovlivňována svobodou. Díky ní se zde začaly vyskytovat

národnosti a minority, se kterými se za minulého režimu nebylo snadné shledat, a právě neomezený pohyb etnik a národností nejrůznějšího druhu zapříčinil formování národní identity.

I přestože v rámci školního vzdělávání, a to zejména v předmětech typu dějepis a občanská výchova, bývá problematika národnostních menšin dostatečně probírána, je nesporné, že povědomí veřejnosti o jednotlivých minoritách, jejich kulturách a historii, není příliš rozšířené. Vodítkem k tomu nám může být skutečnost, že se Česká republika řadí spíše mezi země homogenního charakteru, budeme-li hovořit o národnostní stránce. Strach z jinakosti, který můžeme u velké části českého národa pozorovat, se často projevuje nesnášenlivou rétorikou vůči ostatním etnikům. Jeho kořeny lze zasadit do období režimu, který byl u moci před rokem 1989. V té době byly státem oficiálně uznány pouze čtyři národnostní menšiny (německá, polská, maďarská a ukrajinská), jejichž pravomoc nesměla vybočovat ze stranické normality. Avšak ani za čtvrt století svobody se Češi nedokázali zcela vypořádat s problémy, které si nesou z minulosti. Otázkou zůstává, jakým způsobem by se česko-německé vztahy vyvíjely, kdyby z důvodu ekonomické výhodnosti nebudovali přátelské vztahy.

Pozůstatkem z dob minulých nám byl masivní úbytek občanů německé národnosti žijících na území České republiky. Můžeme hovořit dokonce o takzvané degermanizaci, která byla započata již v dobách dávno minulých, avšak nejradikálnějším aktem, který ovlivnil strukturu obyvatelstva, byl poválečný odsun. Díky tomu můžeme na kulturní transformaci ČR nahlížet také jako na definitivní identifikaci českého národa, kdy (pomineme-li nízká procenta příslušníků ostatních národností) poprvé za celou dobu existuje stát Čechů v ryze národní podobě a je spravován výlučně českým národem.

V průběhu práce jsme se také zabývali tím, jaký postoj k Němcům zaujímá Česká republika a jaký postoj zaujímá k německé minoritě. Zjistili jsme, že vztahy, které existují mezi oběma státy, byly narovnány v devadesátých letech *Česko-Německou deklarací o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji*, čímž byly definitivně vyřešeny spory, které vycházely z historických poměrů. Německá minorita se stejně jako majoritní společnost, dočkala naprosté svobody a tudíž jí nic nebránilo v tom, aby kritizovala český národ a jeho vládu za nedořešení otázky navrácení majetku zkonfiskovaného po odsunu. Pro objektivní zhodnocení situace musíme doložit také vyjádření Berndta Posselta, předsedy sudetoněmeckého landsmanšaftu, z první poloviny roku 2015, na základě kterého došlo k jistému prolomení ledů i v této problematice.

Pátrali jsme také po příčinách toho, proč i v porevolučním období neustále dochází k poměrně významnému snižování počtu českých Němců a zjišťovali jsme, zda jsou stejné, jako ty z období před rokem 1989 a zda je můžeme vůbec srovnávat. Na tuto otázku jsme našli odpovědi ve čtvrté a páté kapitole. Řekli jsme si, že důvody, na základě kterých se snižuje i v současné době jejich počet, jsou čtyři a jsou jimi sociodemografická situace, německý jazyk, svazová činnost a kulturní aktivita a nakonec i absence etnické inteligence. Všechny tyto příčiny jsou důsledkem historického vývoje vztahů mezi českou majoritou a německou minoritou, kdy etnická identita německé minority byla kvůli asimilační politice předchozího režimu potlačována. Nyní již můžeme konstatovat, že díky svobodě a kulturní transformaci, kterou Česká republika prošla a neustále prochází, jsou současné příčiny snižování počtu českých Němců neslučitelné s těmi předrevolučními, avšak jsou jejich přímým důsledkem.

Použité zdroje

1. BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M. (ed.). *Etnické komunity: integrace, identita*. Vyd. 1. Praha: FHS UK, 2011, 359 s. ISBN 9788087398135.
2. BLAHOUTOVÁ, Tereza. Možnosti migrační a integrační politiky České republiky. s. 213-224. In: *Krize v multikulturalismu: multikulturalismus v krizi*. SOKOLÍČKOVÁ, BURDA, HOJDA (eds.). Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2013. ISBN 978-80-7405-274-3.
3. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Informace o sčítání* [online]. 2015-01-13 [cit. 2015-12-03]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/sldb/o_scitani.
4. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Národnostní složení obyvatelstva-2001* [online]. 2003-10-31 [cit. 2014-10-28]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-slozeni-obyvatelstva-2001-ibdndejapf>.
5. DREW, Catriona Janet. *Population Transfer: The Untold Story of the International Law of Self-Determination* [online]. University of London, 2006, 21 s. [cit. 2015-03-01]. Dostupné z: http://www.law.nyu.edu/sites/default/files/upload_documents/gffdrewwpaper.pdf.
6. ERIKSEN, Thomas Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
7. FIALOVÁ, Ludmila. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Vyd. 2., dopl. Praha: Mladá fronta, 1998, 398 s. ISBN 80-204-0720-0.
8. Glosy.info. *Sudetoněmecký landsmansaft – historie, struktura, cíle* [online]. 2004-08-02 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/sudetonemecky-landsmansaft-historie-struktura-cile/3>.
9. Glosy.info. *Identifikace Sudetoněmeckého landsmansaftu, jeho stanovy a organizační struktura* [online]. 2004-08-02 [cit. 2015-12-08]. Dostupné z: <http://glosy.info/texty/sudetonemecky-landsmansaft-historie-struktura-cile/5>.
10. GABAL, Ivan. Etnické klima české společnosti. s. 70-95. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-861-0323-4.
11. GABAL, Ivan. Vývoj mezinárodního standardu ochrany a rozvoje práv národnostních menšin. s. 33-44. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-861-0323-4.

12. GOETHE INSTITUT. *Jaká je úloha Goethe-Institutu v České republice?* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.goethe.de/ins/cz/pra/kul/sup/csindex.htm>.
13. GÖTZE, Andreas. Německá menšina v České republice po roce 1989. s. 108-119. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-861-0323-4.
14. HOSPODÁŘSKÉ NOVINY. *Češi a Němci. Sedmdesát let poté* [online]. 2015-06-03 [cit. 2015-12-05]. Dostupné z: http://nazory.ihned.cz/komentare/c1-64107990-cesi-a-nemci-sedmdesat-let-pote?utm_source=mediafed&utm_medium=rss&utm_campaign=mediafed.
15. iDNES.CZ a ČTK. *Vztahy s Českem se zlepšily, pochvaluje si lídr bavorského landsmanšaftu* [online]. 2015-05-24 [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/sudetonemecky-sjezd-2015-07q-/zahranicni.aspx?c=A150524_115852_zahranicni_im.
16. KABELE, Jiří. *Z kapitalismu do socialismu a zpět: teoretické vyšetřování přerodů Československa a České republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 582 s. ISBN 80-246-1127-9.
17. KAPLAN, Karel. *Kořeny československé reformy 1968: III. Změny ve společnosti. IV. Struktura moci*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002, 425 s. ISBN 80-7239-135-6.
18. KOŠNAROVÁ, Tereza. *Česká společnost a národnostní menšiny v letech 1918-2009*. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta pedagogická, Katedra občanské výchovy, 2010, 50 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Marta Goňcová, CSc.
19. KURAL, Václav. Cesta k přeměně ČSR v ryze národní stát. Česko-německý rozchod. s. 45-50. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-861-0323-4.
20. Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb. [online]. [cit. 2015-03-16]. Dostupné také z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>.
21. MEDIAN, s.r.o. *Stěhování národů – vztah Čechů k migraci, cizincům a islámu* [online]. 2015-03-03 [cit. 2015-11-14]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1508076-hidzab-ve-skole-nam-nevadi-tvrdi-vetsina-cechu>.
22. MILES, Robert. Analysing the Political economy of migration: the airport as an effective institution of control. s. 161-184. In: *Global Futures: Migration, Environment and Globalization*. BRAH, HICKMAN, GHAILL (eds.). London: Palgrave, 1999. ISBN 0-333-71776-7.

23. MOREE, Dana. *Než začneme s multikulturní výchovou: od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni, 2008, 110 s. ISBN 978-80-86961-61-3.
24. NiCM. *Menšiny - základní informace* [online]. 2015-08-26 [cit. 2015-02-26]. Dostupné z: <http://icm.cz/mensiny-zakladni-informace>.
25. NOSKOVÁ, Helena. Národnostní politika. In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. KOCIAN, Jiří. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006. ISBN 978-80-7285-133-1. Dostupné také z: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf.
26. NOVINKY.CZ. *Sudetoněmecký landsmansaft* [online]. [cit. 2015-11-13]. Dostupné z: <http://tema.novinky.cz/sudetonemecky-landsmansaft>.
27. NOVOTNÝ, Lukáš. Aktuální problémy německé menšiny ve 21. století. *Acta Universitatis Carolinae Iuridica* 1, 2013. s. 83-92. Dostupné také z: http://cupress.cuni.cz/ink2_stat/dload.jsp?prezMat=49658.
28. PÁNEK, Jaroslav. *Národnostní a náboženské menšiny v tisíciletých dějinách českých zemí* [online]. 2002-05-13 [cit. 2015-03-18]. ISSN 1213-1792. Dostupné z: <http://blisty.cz/art/10500.html>.
29. PAVLÍK, Zdeněk a kol. *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. 1. vyd. Praha: Demoart, 2002, 98 s. ISBN 80-902686-8-4. Dostupné také z: http://popin.natur.cuni.cz/html2/publications/papers/popdev02cz/population_development_czech_all.pdf.
30. PETRÁŠ, René, Helena PETRŮV a Harald Christian SCHEU. *Menšiny a právo v České republice*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2009, 507 s. ISBN 978-80-87284-00-1.
31. PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum*. Vyd. 1. Praha: ISV, 2001, 211 s. ISBN 80-85866-72-2.
32. SEKRETARIÁT RADY VLÁDY PRO NÁRODNOSTNÍ MENŠINY. *Zpráva o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2012*. Úřad vlády ČR, 2012, 52 s. ISBN 978-80-7440-079-7. Dostupné také z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_2012_tiskarna.pdf.
33. SOKOLOVÁ, Gabriela a kol. *Soudobé tendence vývoje národností v ČSSR*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987, 216 s.
34. SOUKUP, Václav. *Přehled antropologických teorií kultury*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 229 s. ISBN 80-717-8328-5.

35. SPURNÝ, Matěj. *Nejsou jako my: česká společnost a menšiny v pohraničí (1945-1960)*. Praha: Antikomplex, 2011, 373 s. ISBN 978-80-904421-3-9.
36. STANĚK, Tomáš. Němci (kultura, školství, nacionalismus). In: *Slovníková příručka k československým dějinám 1948-1989*. KOCIAN, Jiří. Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2006. ISBN 978-80-7285-133-1. Dostupné také z: http://www.usd.cas.cz/UserFiles/File/Publikace/Prirucka48_89.pdf.
37. STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích (1948-1989)*. Vyd. 1. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993, 282 s. ISBN 80-852-4129-3.
38. STANĚK, Tomáš. Německá menšina v českých zemích v letech 1918-1989. s. 97-107. In: *Etnické menšiny ve střední Evropě: konflikt nebo integrace*. GABAL, Ivan a kol. Praha: G plus G, 1999. ISBN 80-861-0323-4.
39. STANĚK, Tomáš. K současnému postavení německé menšiny v České republice. In: *Národnostní menšiny a majoritní společnost v České republice a v zemích střední Evropy v 90. letech XX. století: sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 13. a 14. října 1998 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě*. SOKOLOVÁ, ŠRAJEROVÁ (eds.). Vyd. 1. Opava: Slezský ústav SZM, 1998.
40. Statut Rady vlády pro národnostní menšiny [online]. [cit. 2015-03-27]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/141120_iii_statut_rada_nm_zmena_listopad.pdf.
41. SULITKA, Andrej. Národnostní menšiny v České republice po roce 1989 a národnostněmenšinová politika. s. 148-185. In: *Menšiny a právo v České republice*. PETRÁŠ, PETRŮV, SCHEU (eds.). Praha: Auditorium, 2009. ISBN 978-80-87284-00-1.
42. ŠAMANOVÁ, Gabriela. *Národnost ve sčítání lidu v českých zemích* [online]. 2015-11-18 [cit. 2015-03-02]. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2_content/documents/c3/a3921/f11/100023s_Samanova-narodnost.pdf.
43. ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.). *Menšiny a migranti v České republice: My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 188 s. ISBN 80-7178-648-9.
44. TOLERANCE. *Současné postavení německé národní menšiny v ČR* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.tolerance.cz/cesky/panel2000/paper09.htm>.

45. UNITED STATES DEPARTMENT OF STATE. *Foreign relations of the United States diplomatic papers, 1934: Europe, Near East and Africa*. Washington: Government Printing Office, 1951. Dostupné také z: <http://images.library.wisc.edu/FRUS/EFacs/1934v02/reference/frus.frus1934v02.i0008.pdf>.
46. Usnesení vlády České republiky ze dne 9. února 2011 č. 99. *Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců: Společné soužití* [online]. 30 s. Dostupné také z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/19016/Koncepce_integrace_cizincu_Spolecne_sou_ziti.pdf.
47. VACEK, Jiří a Jiří KRUTINA. *Odhalená tvář Němců*. 1. vyd. Praha: Krutina Jiří - Vacek, 2013, 327 s. ISBN 978-80-87493-30-4.
48. VACEK, Jiří. *Odhalená tvář Němců* [online]. [cit. 2015-11-05]. Dostupné z: http://www.jirivacek.cz/index.php?page=shop.product_details&flypage=shop.flypage&product_id=427&category_id=28&manufacturer_id=0&option=com_virtuemart&Itemid=26&vmcchk=1.
49. VÁCLAVÍK, Karel. *Praktický slovník cizích slov*. Praha: XYZ, 2011, 461 s. ISBN 978-80-7388-543-4.
50. VELVYSLANECTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY V BERLÍNĚ. *Stručné shrnutí bilaterálních vztahů* [online]. 2012-03-28 [cit. 2015-11-16]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/berlin/cz/vzajemne_vztahy/kratky_prehled_o_bilateralnich_vztazich.html.
51. VELVYSLANECTVÍ SPOLKOVÉ REPUBLIKY NĚMECKO V PRAZE. *Česko-Německá Deklarace* [online]. [cit. 2015-12-01]. Dostupné z: http://www.prag.diplo.de/Vertretung/prag/cs/03/Deutsch__tscheschische__Beziehungen/seite__deutsch__tschechische__erklaerung__cz.html.
52. VELVYSLANECTVÍ SPOLKOVÉ REPUBLIKY NĚMECKO V PRAZE. *Smlouva o dobrém sousedství* [online]. [cit. 2015-11-10]. Dostupné z: http://www.prag.diplo.de/Vertretung/prag/cs/03/Deutsch__tscheschische__Beziehungen/seite__vetrag__gute__nachbarschaft__cz.html.
53. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Německá národnostní menšina* [online]. [cit. 2015-05-04]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=6631>.
54. Zákon č. 273/2001 Sb., Zákon o právech příslušníků národnostních menšin [online]. [cit. 2015-02-10]. Dostupné také z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/publikace/publikace_cestina_270803_1.pdf.